

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

DIVADELNÍ FAKULTA

Dramatická umění

Herectví alternativního a loutkového divadla

DIPLOMOVÁ PRÁCA

**DIVADLO V KRAJINĚ
AKO SPROSTREDKOVATEL' JEJ VÝZNAMOV**

BcA. Tereza Mitro

Vedúca práce: MgA. Denisa Václavová, Ph.D.

Oponentka práce: Mgr. Radoslava Schmelzová

Dátum obhajoby: 14.-15.9. 2022

Pridel'ovaný akademický titul: MgA.

Praha, 2022

ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE

THEATRE FACULTY

Dramatic Arts

Acting of Alternative and Puppet Theatre

DIPLOMA THESIS

**THEATRE IN THE LANDSCAPE
AS AN INTERMEDIARY OF ITS MEANINGS**

BcA. Tereza Mitro

Thesis Supervisor: MgA. Denisa Václavová, Ph.D.

Thesis Opponent: Mgr. Radoslava Schmelzová

Date of Thesis Defense: 14.-15.9. 2022

Awarding Academic Degree: MgA.

Prague, 2022

P r e h l á s e n i e

Prehlasujem, že som magisterskú prácu na tému

Divadlo v krajine ako sprostredkovateľ jej významov

---

vypracovala samostatne pod odborným vedením vedúcej práce a s použitím uvedenej literatúry a prameňov.

Praha, dňa 22.8.2022

.....
podpis diplomantky

U p o z o r n e n i e

Využitie a spoločenské uplatnenie výsledkov diplomovej práce, alebo akékoľvek nakladanie s nimi je možné iba na základe licenčnej zmluvy tj. súhlasu autorky a *AMU v Praze*.

Abstrakt

Táto práca vzniká ako reakcia na proces tvorby absolventského projektu SOLE. Jej autorka čerpá z vlastnej skúsenosti divadelnej tvorby situovanej v prímestskej krajine Prahy. Zhromažďuje a interpretuje postupy tvorby a divácke zážitky a hľadá v nich momenty, ktoré jej pomáhajú spätne lepšie zhodnotiť jednotlivé inscenačné rozhodnutia. Môže divadlo pomáhať človeku pocítiť významy ukotvené v krajine? A akými prostriedkami to dosahuje?

Abstract

This thesis is a reaction to the creative process of the SOLE graduation project. Its author draws on her own experiences of theater creation situated in the suburban landscape of Prague. She takes into account and interprets the creative processes and the audience's experiences and looks for moments in them that help her to evaluate individual staging decisions in retrospect. Can theater help a person to feel the meanings anchored in the landscape? And by what means does it achieve this?

Pod'akovanie

Srdečne ďakujem vedúcej mojej diplomovej práce Denise Václavovej za výnimočne podporné konzultácie, čas a úprimný záujem venovaný tejto práci. Ďakujem aj môjmu manželovi, spolužiakovi a kolegovi Jurajovi Mitrovi za každodennú trpezlivú podporu vo všetkých troch rolách. V neposlednom rade ďakujem mojim rodičom za dlhodobú láskavú oporu, bez ktorej by pre mňa štúdium na vysokej škole bolo omnoho náročnejšie.

Obsah

Úvod		1
1	Človek v krajine	3
	1.1 Krajina ako zdroj obživy	5
	1.2 Krajina ako metafora človeka vs. Krajina ako kontrast k tomu, čo je ľudské	5
	1.3 Duchovná krajina	6
	1.4 Strata miesta, strata človeka	7
	1.5 Zhrnutie	9
2	Umenie v krajine	10
	2.1 Architektúra ako snaha „bývať dobre“	11
	2.2 Land-art v českej krajine	12
3	Diváčka v krajine: Tri pražské projekty	17
	3.1 Soutok	17
	3.2 CirculUM GHMP	19
	3.3 Vnitroměsto	21
	3.4 Komentár	22
4	Tvorkyňa v krajine: Projekt SOLE	23
	4.1 Leto: Ako SOLE vstúpilo do krajiny	23
	4.1.1 Vytypovanie miesta	24
	4.2 Jeseň: Zber prvého ovocia (materiálu)	25
	4.2.1 Západ Slnka ako prechod z dňa do noci – z racionálneho do pocitového vnímania	25
	4.2.2 Základňa Praha-Žvahov: Jazda vlakom ako prechodový rituál	27
	4.2.3 Horizont ako entita	28
	4.2.4 Naklonená rovina: Holý kopec ako hranica, holý kopec ako poézia	29
	4.2.5 Práca s lokálnym materiálom: Komunikácia s okoloidúcimi	31
	4.3 Zima: SOLE: sám, podešev a Slunce (scénická prechádzka pre jedného diváka)	33
	4.3.1 Divák ponechaný s krajinou osamote: Čo zažíva a ako mu tento zážitok môžeme pomôcť umocniť?	34
	4.3.2 Ako to bolo	36
	4.3.3 Zozbierané divácke zážitky	41
	4.3.4 Jar: Kontemplácia, evaluácia a znovudefinovanie témy a formy	42
	4.3.5 Rezidencie: Iné krajiny, ktoré vstúpili do hry	43
	4.4 Druhé leto: SOLE: a Měsíc tančí	47
	4.4.1 Ako to bolo	48
	4.4.2 Zozbierané divácke zážitky	52
	4.4.3 Evaluácia	53
Záver		55
Bibliografia		57

Úvod

Táto práca vzniká ako súčasť výskumu nášho absolventského projektu SOLE na *Katedre alternatívneho a loutkového divadla* na pražskej DAMU. V júni 2020 sme spolu s Jurajom Mitrom, Marianou Bouřilovou a Dariou Gosteva z rovnakej katedry a Matoušem Adamem z *Katedry autorskej tvorby a pedagogiky* vytvorili tím, ktorý sa pôvodný fyzikálno-vesmírny námet J. Mitra rozhodol realizovať mimo bezpečný divadelný priestor - v otvorenej krajine.

Tento nápad sa nám spočiatku javil rovnako romantický, slobodný a rituálny, ako aj produkčne veľmi náročný, až frustrujúci a nevyspytateľný. Takým sa neskôr aj ukázal byť a my by sme dnes vymenovali množstvo dôvodov, prečo v prírode tvoriť ako aj dôvodov, prečo pred touto tvorbou uprednostniť aspoň zastrešený priestor niekde v centre mesta, ak už nie rovno divadelnú budovu. Tieto vety dnes konštatujem už s nadhľadom aj láskou k umeniu v krajine a za túto skúsenosť som veľmi vďačná a bude mi ťažké sa k nej v budúcnosti vrátiť.

V prvej kapitole svojej práce *Človek v krajine* zužujem tému vzťahu človeka a krajiny (ktorá je samozrejme veľmi široká) a predstavujem **vybrané významy krajiny pre človeka**, ktoré boli a sú kľúčovými v rámci tvorby nášho projektu *SOLE*. Zároveň sa v tejto kapitole venujem súčasnému človeku, ktorý sa vo vzťahu k svojim krajinám a k miestam vo všeobecnosti stráca v nekonečnej rozpriestranosti. Predstavujem rôzne uhly pohľadu na túto **stratu človeka, ktorý zabúda, že potrebuje „svoje miesta“**, s ktorými sa môže identifikovať a aj skrze toto uvedomenie pociťovať svoju existenciu ako ukotvenú a plnohodnotnú.

V druhej kapitole *Umenie v krajine* si vyberám dva konkrétne umelecké (umeleckovedné) smery, ktoré boli pre našu tvorbu inšpiráciou – a síce **filozoficko-teoretické uvažovanie nórskeho historika a teoretika architektúry Christiana Norberga-Schulza o Geniovi loci a fenomenologickej role architektúry a tvorbu československých land-artistov druhej polovice 20.storočia**.

V tretej kapitole *Diváčka v krajine* v stručnosti predostieram **reflexie troch performatívnych pražských projektov**, ktoré boli/sú umiestnené v exteriéri a plnili/plnia rolu mediátora hodnôt týchto miest verejnosti. Všetkých som sa v istej forme zúčastnila ako diváčka a vzhľadom k nášmu projektu SOLE vnímam ich podobne uvažujúce kontexty.

V poslednej a najrozsiahlejšej časti *Tvorkyňa v krajine* **reflektujem proces vlastnej kolektívnej tvorby exteriérového projektu SOLE**, odohrávajúceho sa v prímestskej krajine pražských Dívčích hradov. Zhromažďujem a interpretujem postupy tvorby a divácke zážitky a hľadám v nich momenty, ktoré mi pomáhajú spätne lepšie zhodnotiť jednotlivé inscenačné rozhodnutia a postupy. Projekt pozostáva z dvoch častí: *SOLE: sám, podešev a Slunce* (scénická prechádzka pre jedného diváka) a *SOLE: a Měsíc tančí* (performancia pre skupinu 15-tich divákov).

V mojej práci budem hovoriť o krajine v zmysle kultúrnej krajiny, ktorú najčastejšie budem chápať ako prírodnú kultúrnu krajinu (teda prírodnú krajinu s jasnými ľudskými zásahmi). Budem ale písať aj o divadle vo vnútromestskej krajine. Rôzne vnímania toho, čo to krajina je, predstavím hneď v prvej kapitole. Samú ma prekvapilo, aké blízke vlastnosti pre mňa môže mať krajina plná zelene a krajina plná budov a ciest. Obe v sebe zahŕňajú skultúrne aj divoké miesta a môžu byť pre nás dôverne známym útočiskom – miestom, s ktorým sa s ľahkosťou identifikujeme.

Všetky časti práce sa prierezovo venujú výskumným otázkam, ktoré ma sprevádzali aj pri tvorbe: **Môže divadlo¹ pomáhať človeku pocítiť významy ukotvené v krajine? A akými prostriedkami to dosahuje?**

---

¹ Ako „divadlo v krajine“ v tejto práci označujem nielen divadelné, ale aj akčné umenie častokrát na pomedzí výtvarného a performatívneho umenia.

1 Človek v krajine

„Člověk [...] má několik důležitých témat, která v rámci svého chápání a žití v umělém a přírodním místě realizuje: za první, má potřebu a touží pochopit přírodu, za druhé, chce doplnit danou situaci tím, že přidává to, co jí chybí, a za třetí, chce symbolizovat své pochopení přírody i sebe sama.“²

Ešte predtým, než bližšie predstavím *významy krajiny pre človeka*, ktoré som si v tejto práci a našej tvorbe vybrala ako kľúčové, prinášam iba veľmi stručne širšiu paletu uvažovaní o krajine ako takej. Tieto (v niečom rôzne a v niečom podobné) myšlienky boli pre mňa najpodnetnejšie vo fáze, kedy som si potrebovala sama seba zodpovedať otázky o tom, čo to krajina vlastne znamená, kde medzi kultúrou a divočinou sa pohybuje a odkiaľ pokiaľ siah.

Český lesnícky a krajinný ekológ Josef Fanta prináša základný historický (v niečom obecný) pohľad človeka na krajinu: „Společným atributem mladopaleolitického lovce mamutů a sobů z Věstonic, středověkého zemědělce v kterékoli části Evropy i současného obyvatele v různých velkých městech [...] je skutečnost, že žijí v určitém prostředí, které společně tvoří přírodní a kulturní podmínky širokého i bližšího okolí, obecně nazývaného krajinou.“³ J. Fanta ďalej píše o tom, že človek krajinu vníma ako *priestor, v ktorom je možné žiť*. K tomuto účelu ho ale potrebujeme *poznať, vyznať sa v ňom a využívať ho* – pre fyzické prežitie, uspokojenie materiálnych, ale aj intelektuálnych a kultúrnych potrieb.⁴

Výrazne subjektívnejšie vnímanie krajiny (založené skôr na citovom než na racionálnom vzťahu k nej) nájdeme v myšlienkach francúzskeho filozofa Michela Foucaulta: „Dřív, než se prostor stane geometrickým nebo i zeměpisným, představuje se najednou jako krajina...“⁵ „V protikladu k prostoru zeměpisné orientace, který je beze zbytku projasněn v podobě celkového plánu, je krajina paradoxně uzavřena nekonečným otevřením obzoru; všechny možné odkazy dál, zahrnuté v obzoru, ohraničují *důvěrnou blízkost toho, co je uvnitř*, a všech cest, vyšlapaných zvykem. Tak odkazuje k absolutnu situace, soustředující všechny afektivní síly domova, *rodné země, Heimat*.“⁶

---

² VÁCLAVOVÁ, D., K literatuře o místě a prostoru, s. 142.

³ FANTA, J., Krajina, s. 23.

⁴ Vid' ibid.

⁵ Vid' STRAUS, E., *Vom Sinn der Sinne*, s. 335 a ďalšia (ďalšie).

⁶ FOUCAULT, M., *Sen a obraznost*, str.46.

„Americká historička umění Lucy Lippard se [...] zmiňuje o krajině (která je opakem divočiny), jako o *prostorové kompozici, kterou člověk vidí, ale osobně ji nezažívá, protože vždy zůstává na jejím okraji.*“⁷ Dramaturgička a kurátorka Denisa Václavová o L. Lippard dále píše, že sa opiera o myšlienky britského geografa Denisa Cosgrovea, ktorý vníma krajinu ako vonkajší svet, ktorý dotvára vnútorný ľudský subjektívny zážitok. To, čo človek vidí, všetko, čo vidí okom, je iba krajina (*landscape*). *Landschaft* znamená tvarovanie zeme, kultivovanie zeme, opak divočiny. Pre človeka je *nutná aktivita a predstavivosť, aby vznikol skutočný vzťah k prírode.*⁸

Český prírodovedec Jiří Sádlo uvažuje o hraniciach krajiny podobne ako L. Lippard: „Krajina je *něco mezi nečím blízkým a vzdáleným*. Krajina je území vymezené svými kraji, které od nás ke svým krajům ubíhá, vzdaluje se mimo dosah, je to území na kraji. A tím se také ocitá *na kraji zájmu.*“⁹

D. Václavová stavia krajinu vo vzťahu k človeku do protikladu s divočinou: „*Krajina je nám něčím blízká (je přece obrazem naší duše)*, má své nálady, ale poskytne náruč, oproti tomu divočina má svá tajemství, která pro nás mohou být smrtelná.“¹⁰ Václavová dále hovorí o celej palete vzťahov, ktoré si človek k miestam a krajinám vytvára. Tieto vzťahy sú však úzko súvisia s ľudským postojom k životu: vznikajú, menia sa a zanikajú.¹¹

Už v týchto vybraných uvažovaniach o krajine vnímam niekoľko významov, ktoré krajina odjakživa pre človeka predstavovala a predstavuje do dnešných čias, ale aj zopár takých, ktoré sa v priebehu ľudských dejín menili.

V nasledujúcich podkapitolách vymedzím tri (resp. štyri) významy krajiny, ktoré sú pre môj výskum a našu tvorbu kľúčové. Vzhľadom na to, že významy krajiny pre človeka vnímam individuálne a subjektívne, nesnažím sa o všeobecnú definíciu jednotlivých významov, ale o zachytenie a štrukturalizáciu vlastného výskumného uvažovania.

---

⁷ VÁCLAVOVÁ, D., K literatuře o místě a prostoru, s. 139.

⁸ Parafrázované z osobných poznámok Denisy Václavovej.

⁹ SÁDLO, J. et al., *Krajina a revoluce*, s. 11.

¹⁰ VÁCLAVOVÁ, D., K literatuře o místě a prostoru, s. 140.

¹¹ Vid' ibid., s. 139.

1.1 Krajina ako zdroj obživy

Človek potrebuje krajinu, aby naplnila jeho fyzické potreby. Prírodná krajina je plná prírodných zdrojov, ktoré nám pomôžu utíšiť náš hlad a smäd, poskytnú nám bezpečie príbytku (jaskyňa, jama, prístrešok, dom) a poskytnú nám všetok materiál na to, aby sme si život čím ďalej tým viac uľahčovali (kameň, drevo, hlina, uhlie, ruda, plyn, ropa a pod.). Krajina nám poskytuje aj klímu, ktorá je vhodná pre náš život. Slnko nás zahreje, tieň ochladí, dažde a sneh naplnia naše zásoby vody, fotosyntéza rastlín spotrebuje uhlík, ktorý produkujeme, a vytvorí pre nás kyslík aj cukor. Človek odjakživa a navždy potrebuje okolitú krajinu ako obnoviteľný zdroj surovín.

Človek zároveň hľadá spôsob, ako tieto suroviny získať čo najefektívnejšie a najmä práve vtedy a práve tam, kde a kedy ich potrebuje. Človek teda začína obrábať pôdu, klčovať lesy, ťažiť a pretvárať krajinu k svojim potrebám. Prírodné „katastrofy“ mu úrodu ničia, „škodcovia“ mu ju požierajú a zdroje vzácnych kovov a neobnoviteľných surovín dochádzajú. Človek (v niektorých obdobiach) žije v súlade a zároveň v nekonečnom súboji s krajinou. Snaží sa ju skrotiť. Vníma jej schopnosti, od ktorých je závislý a uvedomuje si jej rozmanitosť – krajina nie je rovnako obdarúvajúca všade. Sú územia, kde je mimoriadne plodná, ale aj územia, kde je nehostinná. A v čase sa tieto podmienky menia.

Človek začína vnímať silu spojenú s vlastnením pôdy a začína deliť krajinu na krajiny – štáty, vyššie a nižšie „územné celky“, osady, mestské štáty, ríše, kráľovstvá, impériá, kolónie. Aktuálne môže byť pre nás najjednoduchším predstavením si toho, kde jedna krajina končí a kde druhá začína, mapa. Hranice, ktoré sa tiahnu krajinou a delia ju podľa ľudských pravidiel. Tuší krajina, že je v našich hlavách a na našich mapách takto rozdelená?

1.2 Krajina ako metafora človeka vs. Krajina ako kontrast k tomu, čo je ľudské

„Zuna vyrástla medzi vrchmi. Poznala ich silu i ľúbosť, preto sa s nimi už dávno zasnúbila. A nevolila zle. Či myslíš, že by mohla byť šťastná medzi ľuďmi, ktorých všetky možnosti, ba aj naruživosť je zameraná iba smrťou? Hu, taký údel si ona nezaslúžila. Hole si ju vychovali, nuž si ju i vzali, lebo aj ony majú svoje nevesty.“¹² (František Švantner: Nevesta hôľ)

---

¹² ŠVANTNER, F., *Nevesta hôľ* [online].

Krajina je ako prírodný aspekt v literatúre a v legendách často postavená do kontrastu k človeku, no zároveň akoby zosobňovala živočíšnu podstatu všetkého živého – a teda aj človeka. Je teda našim opakom alebo našim jadrom? Stoja tieto pohľady nevyhnutne proti sebe?

Prírodná krajina je plná tajomných magických bytostí – hejkalov, vodníkov, víl, škriatkov. Z ľudí tu prebývajú tí, ktorí stoja v istom zmysle na okraji spoločnosti: zbojníci, bylinkárky a pod. Ide z nich strach a zároveň človeka lákajú, často majú čarovné schopnosti a môžu byť vyhľadávaní v čase núdze. Sama príroda je vo svojej premenlivosti a nesmrteľnosti bohatá a mocná.

Krajina ako prírodné miesto môže byť vnímaná ako niečo mimoludské, jej divokosť, nespútanosť a neskrotiteľnosť ako protiklady k ľudskej racionalite, pohodlnosti a smrteľnosti. Podobne často sa však prírodná krajina personifikuje, jej vlastnosti sa porovnávajú s tými ľudskými a človek sa utieka do prírody, aby znovuobjavil svoju pudovosť, zmyselnosť i duchovnú stránku. Človek vzišiel z prírody a vymedzuje sa voči nej, zároveň cíti neoddeliteľnosť – príroda je aj vo svojej animálnosti ľudská a človek je aj vo svojej miernosti prírodný.

L. Lippard takisto zaujímajú premeny vo vnímaní týchto fenoménov. Napríklad slovo príroda (*nature*) znamenalo vždy nestabilitu a premenlivosť, ale západná spoločnosť je podľa Lippard v súčasnej dobe proti tomu, aby sa príroda takto prezentovala, pretože to potom znamená, že aj človek sa môže chovať nestabilne. Ľudia majú vzťah k prírode ako k niečomu, kde nie sú, čoho nie sú súčasťou, ako k niečomu oddelenému, čo má moc, čo nejde kontrolovať, čo nás môže zničiť. Tak tomu samozrejme v predošliých storočiach nebolo. Za posledných 20 rokov sa napríklad prestal používať výraz *Mother Nature* a používa sa skôr *environment*. Tým sa poukazuje na to, že ľudia sú stred všetkého a potom až okolo nich je samotná príroda.¹³

1.3 Duchovná krajina

Medzi prírodou a kultúrou je spirituálny vzťah, aj keď je ťažké definovať, čo je to spirituálne (niečo medzi astrológiou a duchovnom). Pre L. Lippard je spiritualita spôsob života, ktorý je

---

¹³ Parafrázované z osobných poznámok Denisy Václavovej.

obyčejný a zároveň v ňom pociťujeme veci neobyčajné, skryté. Vzťahuje sa aj k feng-šuej, ktoré je o psychológii prostredia a ponúka duchovný vzťah k dizajnu a architektúre.¹⁴

Krajina vytvára aj bohov, ktorých je potrebné si uctievať, aby neposlali na ľudí skazu. Boh mora (vôd), lesa, lovu (zvierat), počasia (hromov a bleskov), zeme, flóry, svetla či slnka. Krajina ako príroda býva vnímaná ako niečo nadľudské, božské. Miesto, kam sa utiekame k pripomenutiu si spirituálnych hodnôt, k meditácii – spomaleniu, stíšeni, zastaveniu. Miesto, kde sa spojíme s nadľudskými silami a nájdeme vnútorný pokoj, harmóniu tela i duše – a teda (vôbec nie) paradoxne opäť aj niečo bytostne ľudské. „Pokud má ale místo ducha, musí mít také lidské a božské vlastnosti (můžeme s ním komunikovat skrze umění, rituály a vyvolené).“¹⁵

Krajina je predsa oddávna obývaná svojim vlastným duchom Geniom loci: „Genius loci je něco podobného jako „krajinný ráz“, ale je ještě méně uchopitelný. Asi nejlepší definice „ducha místa“ je to, že je důvodem, který neumíme pojmenovat, ale kvůli kterému se vracíme. Pojem genius loci může působit magicky a prchavě, ale ve skutečnosti je jednou z nejsilnějších esencí celé krajiny.“¹⁶ Možno aj vďaka nemu sa niektorí ľudia cítia v kontakte so svojím spirituálnym rankom práve v prírode – veľmi podobne ako veriaci (nábožní) ľudia v chráme.

1.4 Strata miesta, strata človeka

V predošlých podkapitolách som predstavila niekoľko mnou vybraných významov krajiny pre človeka. Fenoménom sa ale v dnešnom svete stal aj človek, ktorý významy krajiny nevníma - stráca kontakt s prírodnou, kultúrnou aj duchovnou krajinou alebo význam krajiny zužuje na zdroj materiálov. V súčasnosti sa jednoznačne stretávame aj s odcudzením človeka spojeným so stratou miesta vo všeobecnosti.

V ľudskej histórii sa vzťah človeka a miest(a) menil. S celkom inou identifikáciou sa potkali ľudia v antike alebo stredoveku. „Ve středověké představě vnímání světa měl prostor svůj pevný řád a člověk v něm byl trvalým bodem beze změn. Středověká mapa byla tak jasně ohraničená, že měla svůj začátek a konec, své nahoře a dole. Prostor byl důrazně vymezen na místa sakrální a profánní a lidská představa obepínajícího vesmíru byla podpořena

---

¹⁴ Parafrázované z osobných poznámok Denisy Václavovej.

¹⁵ VÁCLAVOVÁ, D., K literatuře o místě a prostoru, s. 140.

¹⁶ CÍLEK, V., *Makom*, s. 10.

důvěrou, že vše je předem uspořádáno podle jasného záměru, který není pozemský.“¹⁷

V kontexte aktuálneho zvyšujúceho sa záujmu o psychické zdravie sú obzvlášť zaujímavé úvahy o tom, že na strane človeka sa môže podieľať sťažená možnosť identifikácie s miestom, ktorá vyplýva z architektúry odcudzujúcej sa okolitej krajine a opúšťajúcej združovanie okolitých významov. „Odcizení je podle našeho názoru především důsledkem ztráty identifikace člověka s přírodními a umělými věcmi, které tvoří jeho prostředí. Tato ztráta je rovněž překážkou v procesu shromažďování a je proto základem „ztráty místa“, kterou dnes pocítujeme. Věci se stávají pouhými objekty spotřeby a po použití je odhazujeme; s přírodou obecně zacházíme jako se „zdrojem“. Jen když člověk znovu získá svou schopnost identifikace a shromažďování, můžeme zastavit tento destruktivní vývoj.“¹⁸

I ľudská existencia sa teda môže javiť bezvýznamnou, ak hľadá význam sama v sebe a izoluje sa od objektívnych (nadľudských) síl prírody. „...význam je *psychickou* funkcií. Závisí na identifikaci a zahrnuje v sobě pocit „přináležitosti“. Tvoří proto základ bydlení. Musíme znovu opakovat, že základní lidskou potřebou je, aby člověk svou vlastní existenci prožíval jako významuplnou.“¹⁹

Myšlienka, že psychika človeka je na prírodnom prostredí závislá, i keď človek je schopný odpovedať a vytvárať umelý svet, je (bola) skúmaná z rôznych uhlov pohľadu. Norberg-Schulz cituje podobné myšlienky filozofov Johanna Gottfrieda von Herdera alebo Arnolda Toynbeeho.²⁰ D. Václavová sa odkazuje k historičke L. Lippard, keď hovorí o tom, že v dobách minulých, kedy sa ľudia obracali do minulosti (a práve v krajine ju je možné prečítať), je kultúra väčšinou chápaná tak, že definuje miesto, ale miesto môže naopak definovať kultúru. Nemecký klasický filozof Georg Wilhelm Friedrich Hegel skúma rôzne typy lokalít, ktoré majú podľa neho úzky vzťah k charakteru národa, ktorý z danej lokality pochádza. „Tento charakter je způsob, jakým národy vstupují a nacházejí své místo v dějinách světa.“²¹

Ľudské vedomie by teda mohlo byť odrazom vedomia prírodného, i keď je schopné svojbytno myslieť. Môže sa zdať, že človek je zloženinou toho, čo žije a čo čerpá zo svojho okolia (kultúry či prírody). A teda aj keď sám obsahuje jedinečnú genetickú informáciu,

---

¹⁷ VÁCLAVOVÁ, D., K literatuře o místě a prostoru, s. 138.

¹⁸ NORBERG-SCHULZ, Ch., *Genius loci*, s. 168.

¹⁹ Ibid., s. 166.

²⁰ Vid' ibid., s. 168-170.

²¹ HEGEL, G. W. F., *Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte*, s. 335 a ďalšia (ďalšie).

je vlastne jedinečným kompilátom svojho okolia. Človek existuje iba v dialógu seba s okolím. Vlastne sa nedá uvažovať o samostatnej zložke „ja“ a samostatnej zložke „okolie“. Človek existuje iba ich spojením. „...človek nemôže tvořit významy, jež by se v *plné míře* vztahovaly jen k němu samému. Človek je součástí „živoucího“ světa a významy nekoncepuje ve vzduchoprázdnu.“²²

D. Václavová hovorí o kríze vzťahu človeka a miesta toto: „Současný člověk sám sebe možná víc než kdy jindy identifikuje jako vlastní prostorovou jednotku, neboť lokální vazba na místo je rozbitá.“²³ Zatiaľ čo fyzický priestor sa podľa nej (nielen) vzhľadom na moderné technológie a online svet zmenšuje, mentálny priestor sa naopak rozširuje. „Abychom alespoň nějakým způsobem lokalizovali svoji existenci, potřebujeme prostory a místa, která souvisejí s naším životem, protože rozprostraněnost je odvážná a neohraničená, a člověk takový v zásadě není. Potřebuje své místo.“²⁴

1.5 Zhrnutie

V kapitole *Človek v krajine* som si zdefinovala vybrané významy krajiny pre človeka a stručne ich charakterizovala (*Krajina ako zdroj obživy, Krajina ako metafora človeka vs. Krajina ako kontrast k tomu, čo je ľudské a Duchovná krajina*). Zároveň som pomenovala aktuálny fenomén odcudzenia sa krajine spojený s komplexnejšou krízou identifikácie sa s miestom, miestami. V nasledujúcej kapitole *Umenie v krajine* sa pokúsim predstaviť najmä dve umelecké / teoreticko-umelecké formy, ktoré majú potenciál vzťahu človeka s krajinou ukotvovať a obnovovať.

---

²² NORBERG-SCHULZ, Ch., *Genius loci*, s. 169.

²³ VÁCLAVOVÁ, D., K literatuře o místě a prostoru, s. 138.

²⁴ Ibid.

2 Umenie v krajine

„Kámen, strom, voda, slunce jsou archetypální symboly hluboko uložené v naší paměti. V dávných dobách byly uctívané jako živé bytosti a dodnes ožívají v naší představivosti a v našich snech. [...] člověk [...] touží po nevšedním, po magickém radostném svátku, po očistné oběti, touží po autentickém pocitu života v harmonii s přírodou a se sebou samým.“²⁵

Umenie v krajine má samozrejme históriu omnoho staršiu, než umenie v kamenných budovách. Je návratom k starým obradom a rituálom, ktoré plnili pre človeka po tisícročia nesmierne dôležitú funkciu tým, že ho pevne ukotvovali v kozme a zároveň ho prepájali s minulosťou svojho rodu.²⁶

Antický divadelný priestor (a priestor všeobecne) bol vnímaný a usporiadaný tak, aby čo najlepšie komunikoval s bohmi, čo prísne hierarchizovalo spoločnosť. Tieto miesta, učené k vyššej komunikácii, sa vyberali s vysokou starostlivosťou. Podobne sa však určovali aj miesta k modlitbe, meditácii, hre či zápasu. Stredovek nahradil oblohu, lúky, lesy a kopce a ako prostriedok komunikácie s vecami, ktoré nás presahujú, si určil jasne vymedzený priestor kostola.²⁷ Krajina sa neskôr znovu stala obrovskou témou v romantizme.

Moderné umenie v krajine reaguje na pretechnizovaný svet a potrebu človeka vrátiť sa k žitému svetu zloženého z konkrétnych fenoménov.²⁸ „Snad jsme tu jen, abychom řekli: dům, most, studna, brána, džbán, strom ovocný, okno - dokonce: sloup a věž...“²⁹ Ch. Norberg-Schulz tvrdí, že všetko mimo žitých fenoménov, ako čísla, molekuly a pod. sú len dáta a nástroje, ktoré neslúžia pre každodenné potreby, no napriek tomu sa im prikladá väčšia dôležitosť ako každodennému žitému svetu.³⁰

Na rozdiel od prírodných vied alebo histórie, ktoré významy jednotlivých miest komunikujú cez fakty, umelci zväčša pracujú aj s inými druhmi rozprávania. Hovoria cez metaforu, cez zážitok, vytvárajú priestor pre osobnú skúsenosť s rituálnou silou miesta, ktorú si každý divák môže pocítiť „na vlastnej koži“ – tu a teraz. Ponúkajú rituálny, spirituálny a zmyslový

---

²⁵ MORGANOVÁ, P., *Akční umění*, s. 74.

²⁶ Vid' ibid., s. 60.

²⁷ Vid' VÁCLAVOVÁ, D., K literatuře o místě a prostoru, s. 138.

²⁸ Vid' NORBERG-SCHULZ, Ch., *Genius loci*, s. 6.

²⁹ RILKE, R. M., *Obrazy a elegie*.

³⁰ Vid' NORBERG-SCHULZ, Ch., *Genius loci*, s. 6.

zážitok. Pomôžu divákovi pocítiť to, čo v krajine vidí, ale aj to, čo by v nej mohol vidieť. „Umeľci – vizionári – od indiánů až po avantgardu podléhajú vztahu se spirituální částí přírody. [...] Oživit mýtus a kulturní dimenzi veřejného zážitku a zároveň si být vědom i teologických vztahů a dějinné rekonstrukce místa – to je úkol pro umělce. [...] Umění může vytvořit jiný, ne vždy lepší vztah mezi místem a divákem. Vztah, který se vytváří mezi místem a divákem je pak proměnlivý, a to je na tomto vztahu cenné.“³¹

Vzhľadom na rozsah tejto práce sa nebudem pokúšať priniesť všeobecný dejinný prehľad umeleckých foriem v krajine. V nasledujúcich podkapitolách však vyberiem dva umelecké/umenovedné smery, ktoré boli pri tvorbe nášho projektu *SOLE* v krajine Dívčích hradov najpodnetnejšie: nórsky teoretik architektúry Ch. Norberg-Schulz a jeho teoreticko-filozofické uvažovanie o význame architektúry a tvorba československých land-artistov v druhej polovici 20.-ho storočia.

Zatiaľ čo prvý menovaný ovplyvnil svojimi myšlienkami naše pohľady na krajinu, jej Genia loci a ľudskú tvorbu v nej, land-artisti nás inšpirovali konkrétnymi umeleckými zásahmi do lokálnej krajiny, ktorá je nám svojimi kvalitami dôverne známa.

2.1 Architektúra ako snaha „bývať dobre“

„Bydlíme básnivě, jestliže jsme schopni „číst“, co zjevují věci, jež vytvářejí naše prostředí.“³²

Významný nórsky historik a teoretik architektúry Christian Norberg-Schulz vo svojej publikácii *Genius loci* približuje teóriu miesta, dôležitosť jeho ochrany a starostlivosti oň, ktoré však nutne nespočívajú len v zachovaní starého, ale aj v nových zásahoch, avšak citlivo ochraňujúcich pôvodného Genia loci. Zdôrazňuje pritom dôležitosť návratu k veciam. A to k veciam skutočným, teda takým, ktoré v sebe zhromažďujú významy (fenoménom). A takýmito skutočnými vecami sú aj miesta v prírodnej krajine: úbočie, hory, zátoka, ostrov, jaskyňa. Zhromažďujú v sebe prírodné „sily“ - významy okolitej krajiny. A skutočnými vecami môžu byť i človekom vytvorené miesta: sídla, budovy, ulice, mosty... Ak v sebe zhromažďujú významy okolitej krajiny.

Podľa Norberga-Schulza je architektúra prostriedkom, ktorý človeku zabezpečuje

---

³¹ Z osobných poznámok Denisy Václavovej.

³² Vid' NORBERG-SCHULZ, Ch., *Genius loci*, s. 169.

existenciálnu oporu. „... človek nemôže získať oporu pro svoju existenciu len prostredníctvom vedeckého poznania. Človek potrebuje *symbols*, t.j. umelecká diela, ktorá reprezentujú životnú situáciu. [...] Jednou z základných potrieb človeka je zakoušet svoju životnú situáciu ako významuplnú a účelom umeleckého diela je „nést“ a predávať významy. [...] Človek bydlí, pokiaľ sa môže orientovať vo svojom prostredí a identifikovať sa s ním, či krátko povedané, jestliže zakouší svoje prostredie ako významuplné.“³³ A autor *Genia loci* tvrdí, že bývanie je účelom architektúry.

Pripomína tiež, že Genius loci bol odjakživa vnímaný ako významuplná skutočnosť, ktorú je potrebné si nakloniť. Gréci zasväcovali rôzne krajinné miesta rôznym bohom a stavali im tam chrámy. „Architektúra znamená zviditeľňovanie genia loci a úlohou architekta je vytvárať miesta naplnené významom a tak pomáhať človeku bydlieť.“³⁴ Od tejto základnej funkcie, ktorú Norberg-Schulz pripisuje architektúre, som odvodila myšlienku „*divadla v krajine ako sprostredkovateľa jej významov*“ a rozhodla som sa v tejto práci hľadať, akými rôznymi prostriedkami môže podobnú ľudskú potrebu napĺňať nielen architektúra, ale aj divadlo v krajine.

Pripomením tiež, že autor si ako jeden z troch príkladov miest, na ktorých Genia loci v publikácii demonštruje, vybral Prahu. Mesto, v ktorom sa odohrávajú všetky performatívne projekty neskôr spomínané v tejto práci. Norberg-Schulz však opisuje Prahu sedemdesiatych rokov – Prahu so značne nižším (nielen vizuálnym) smogom brániacim zakúšaniu pôvodného charakteru mesta. Vďaka Norbergovi-Schulzovi si dnes môže pripomenúť hodnotu romantickú³⁵ Prahy aj ten, kto ju v dnešnej dobe kvôli viacerým aspektom modernej doby snáď ťažšie uchopuje.

2.2 Land-art v českej krajine

*„Není třeba velkých akcí, stačí např. nepatrně pohnout kamenem.“*³⁶

V umeleckých zásahoch do českej krajiny 60.-tych a 70.-tych rokov je najčastejším motívom meniaci sa vzťah medzi ľudskou civilizáciou a prírodnou krajinou, respektíve kontrast medzi

---

³³ NORBERG-SCHULZ, Ch., *Genius loci*, s. 5.

³⁴ Ibid.

³⁵ Výraz „romantická“ je použitý vzhľadom na Norbergovo-Schulzovo rozdelenie krajín a architektúr na romantické, kozmické a klasické, vid' NORBERG-SCHULZ, Ch., *Genius loci*, s. 42-39 a 69-78.

³⁶ Z denníkových záznamov Mariana Pallu, ktoré poskytol Pavlína Morganovej. Vid' MORGANOVÁ, P., *Akční umění*, s. 81.

organickým prírodným chaosom a geometrickým ľudským systémom. Umelci skúmajú a dokumentujú procesy prírody a sú okúzlení jej premenami. Bežné sú ale aj diela so silne ekologickým motívom, čo v tejto dobe bolo ešte niečo celkom ojedinelé.³⁷

„Část sochařů ovlivněná minimalismem opouští chladné galerie a začíná tvořit ve volné krajině. Land art, jak se později tato forma umění nazývá, vychází z reflexe krajiny jako základního prostoru lidského bytí, z uvědomění si ekologické devastace přírody naší civilizací a nových možností umělecké tvorby.“³⁸ *Minimalistické gesto* land-artistov funguje ako revolta proti civilizačným vymoženostiam, ale tiež ako snaha upriamiť pozornosť diváka na *veľkosť detailu (izolovaný a monumentalizovaný okamžik)*.³⁹

Land-artisti nechcú krajinu pretvárať, ale dočasne ju premeniť a tým ju zviditeľniť – akcentovať.⁴⁰ Vnímajú ju tiež ako „hmotu určenú na tvorbu“. Pracujú pritom s materiálmi, ktoré krajina sama ponúka (kameň, drevo, lístie, voda, a pod.) ale aj s celkom akontextuálnymi materiálmi, ktoré umiestnením v krajine sami o sebe vyvolávajú pozornosť a zdôrazňujú kontrast prírodného a umelého (vytvoreného človekom). Častým motívom - materiálom sa stávajú archetypálne *magické fenomény (symboly) a živly*: oheň, vzduch, svetlo, Slnko, Mesiak, tieň, strom, vesmír.

Pritom niekedy (aj zámerne) nie je ľahké rozoznať hranice medzi umením, myslením, žitím či meditáciou.⁴¹ Dôležitý je *konceptuálny aspekt* – hlavnú rolu nemusí hrať samotná akcia, ale myslenie a prežívanie, ktoré vyvoláva - niekedy divák za dielom dlho putuje a toto dielo je vystavené vplyvom počasia - pri výtvarnom diele (ale nielen), takto čaká na svoj *prírodný zánik*.⁴² Ak „prežije“, zostáva v prírode ponechané aj po ukončení samotnej akcie a teda čaká na svojich náhodných divákov - okoloidúcich. Či už vzhľadom na zásahy iných alebo zásahy počasia sa nakoniec stane obeťou vlastnej pomínutelnosti - pomínutelnosti ľudských stôp v prírode.⁴³ Príroda a exteriérový formát hrá pritom svoju rolu aj v samotnej zrealizovateľnosti akcie:

---

³⁷ Napr. tvorba Jana Steklíka.

³⁸ MORGANOVÁ, P., *Akční umění*, s. 15.

³⁹ Vid' ibid., s. 70, 71, 80 a 82.

⁴⁰ Vid' ibid., s. 61.

⁴¹ Vid' ibid., s. 70, 71, 80 a 82.

⁴² Vid' ibid., s. 15, 16, 80 a 82.

⁴³ Vid' ibid., s. 64 a 67.

- „Tato monumentální půlnoční akce však byla zakázána kalifornskými požárníky.“⁴⁴
- „Vzhledem k silné průtrži mračen se tato akce nevydařila tak, jak si ji autor představoval.“⁴⁵

Vo viacerých prípadoch sa jedná (nielen vzhľadom k súdobému režimu) o pomerne *súkromné akcie*, ktorých sa účastní len malá skupinka divákov, často z radu priateľov či rodiny. Niektoré diela sú výsledkom intímnych akcií samotného autora. O týchto akciách rozpráva:

- **Fotodokumentácia** - a až v tejto dokumentácii nachádzajú druhú - univerzálnu - hodnotu sprostredkovávajúcu ich myšlienky.⁴⁶
- **Zápisky či spomienky autora:**
  - „Stavěl jsem kaskády z větví a kamení na odlehlém potoce. Smetla je velká voda. Zabaloval jsem skálu do lněné tkaniny jako chudou nevěstu. Přehnal se vítr jako svatební noc. Hnožil jsem louku do tvaru hebrejských písmen. Sežnula je kosa. Sekal jsem kosou ve vysoké trávě přímkou přes kopec. Záhy opět zarostla. Postavil jsem chýši z polínek a sena pro několik nocí k přemítání.“⁴⁷
  - „Zabalil jsem dva větší kameny a přenesl je ze Suchdola u Prahy do Prahy-Dejvic.“⁴⁸ „Nic než vytrhnutí dvou kamenů z místa, kde možná byly po staletí. Lidský čin se všemi jeho důsledky.“⁴⁹
  - „15.5. 1983 v 22.30 hod. vyjždím autobusem na Slovensko, dotknout se kamene. V ranních hodinách vystupuji na hlavní hřeben Nízkých Tater, dotýkám se kamene a hned se vracím zpět.“⁵⁰
- **Inštrukcie k opakovaniu akcie:**
  - „Chytíme vzduch do rukou.
Mazlíme se se vzduchem.
Snažíme se vydýchat z místnosti všechen vzduch.
Uděláme si šaty ze vzduchu.
Jednáme se vzduchem jako s partnerem.

⁴⁴ O akcii *Cesta ohně* (1969) Milana Knížáka. Ibid., s. 92.

⁴⁵ O akcii *Pocťa Charamzům - Planetárium* (1972) Olafa Hanela. MORGANOVÁ, P., *Akční umění*, s. 93.

⁴⁶ Například tvorba Ivana Kafku.

⁴⁷ Z katalógu výstavy Jiřího Beránka (Praha, ČMVU, Gema, listopad 1994 – leden 1995). Vid' MORGANOVÁ, P., *Akční umění*, s. 67.

⁴⁸ Popis akcie *Přenesení kamenů* (1971) Petra Štemberu. MORGANOVÁ, P., *Akční umění*, s. 75.

⁴⁹ MORGANOVÁ, P., *Akční umění*, s. 75.

⁵⁰ Popis akcie *Cesta za dotekem* (1983) Marianna Pallu. Ibid., s. 81.

Darujeme vzduchu dar.

Zabijeme vzduch:

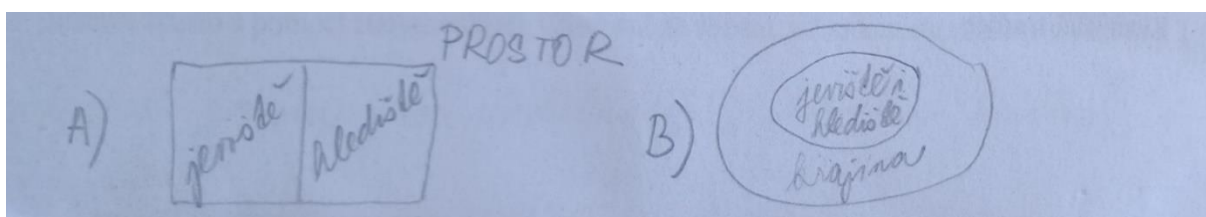
- a) ranami nožem
- b) ohněm
- c) pěstmi a kopanci
- d) utopením
- e) atp.

Postavíme vzduchu pomník.⁵¹

- **Kresby**⁵²
- **Poetické texty (land poems)**⁵³

Niektoré diela vznikajú v rámci niekoľkodenných pobytov v krajine (Milan Kozelka). Častým spôsobom tvorby v krajine (s krajinou) sú aj pravidelné (aj niekoľkoročné) *opakované návštevy rovnakého miesta*, s ktorým je vedený dialóg či už pomocou fotografie, ale aj filmov, kresieb, malieb, textov aj veľmi osobných rituálov. Ukážkovým príkladom takejto tvorby sú práce Miloša Šejna.⁵⁴

Z divadelného pohľadu je zaujímavou aj odlišná koncepcia vzťahu javisko – hľadisko. Zatiaľ čo v „klasickej“ divadelnej budove majú herci a diváci jasne oddelené polia pôsobnosti, pri akciách v krajine sa divák často ocitá v rovnakom priestore ako aktér, pričom nezriedkakedy sám dostáva rolu – je hýbateľom deja, vstupuje do hry.⁵⁵ Zatiaľ čo v divadelnej budove majú obe strany navyše jasnejšie ohraničený priestor stenami budovy, respektíve svetlom, v otvorenej krajine sú hranice pozvoľné, miznú v tme (alebo) za horizontom.

Obrázok 1: Autormi tohto aj všetkých ďalších priložených fotografií a obrázkov sú členovia realizačného tímu projektu SOLE - uvedení v príslušnej kapitole.

S land-artom sa často pojú aj súbežná *vlna body-artu*, ktorá si overuje možnosti ľudského tela aj v konfrontácii s prírodou a jej živlami. Body-artisti často pracujú s veľkolepým

⁵¹ Popis akcie *Poznávání vzduchu* (1977) Milana Knížáka. MORGANOVÁ, P., *Akční umění*, s. 177-178.

⁵² Napríklad tvorba Miloša Šejna alebo Milana Maura.

⁵³ Napríklad tvorba Mariana Pallu alebo Vladimíra Havlíka.

⁵⁴ Vid' MORGANOVÁ, P., *Akční umění*, s. 77.

⁵⁵ Vid' VÁCLAVOVÁ, D., *Místa činu*.

fyzickým nasadením a intenzívnym psychickým vnímaním riskantných situácií.⁵⁶

Neskôr (v 90-tych rokoch 20. storočia) v Česku silnie *site-specific tvorba*, kde okrem exteriérových priestorov ožívajú aj mnohé ďalšie nezvyčajné miesta. Umelci sa pri tvorbe inšpirujú Geniom loci daných priestorov – hľadajú príbeh, ktorý je na mieste čitateľný – hlavnou témou sa stáva práca s daným priestorom.⁵⁷ „Akce je situovaná do neobvyklých miest, kde ji „neočekávame“: do továren, na nádraží, do metra, tunelů, kostelů, zahrad, obchodních domků, jeskyní, na ulice, do kasáren, ledů, pivovarů, bank, příkopů, na hory, hrady, louky, lodě, parkoviště, zastávky veřejné dopravy, do vlaků či tiskáren. Míst je nespočet – industriální, sakrální, muzeální, vesnická. Umění se tak vydává na dobrodružní výpravu do terénu [...] Tvar, který pak pro konkrétní místo vznikne, je specifický a nepřenosný.“⁵⁸

„Přesun umělecké aktivity do přírody je vzhledem k tomu, že umělec vždy citlivě vypovídá o situaci své doby a leckdy ji i předpovídá, varujícím gestem, které signalizuje nebezpečí civilizaci, jež si neuvědomuje, že je na přírodě závislá stejně jako před staletími.“⁵⁹

Niektoré diela land-artistov sme spoznali ešte pred tvorbou nášho projektu *SOLE* (alebo počas nej). Postupne nás prekvapovalo, koľko „mikroakcií“ sme prakticky „opakovali“ – bez toho, aby sme o nich predtým počuli. V niečom je to prirodzené – prírodná krajina ponúka rovnaké materiály a nástrahy – kamene, drevo, vietor, búrka, stádo oviec a pod. Aj pre nás sa kvôli pandemickej situácii krajina pomerne rýchlo stala jediným miestom, kde bolo dovolené tvoriť, stretávať sa – hoci z úplne iných dôvodov a na kratšie obdobie, než tomu bolo v druhej polovici 20.-ho storočia. V konečnom dôsledku sme ale vošli do prírodnej krajiny, s ktorou je človek v intenzívnom a tvorivom vzťahu už tisícročia – a bolo upokojujúce zistiť, že máme rovnaké potreby ako tí, čo tu tvorili pred nami.

---

⁵⁶ Napríklad tvorba Milana Kozelku alebo Petra Štemberu. Vid' MORGANOVÁ, P., *Akční umění*, s. 84 a 90.

⁵⁷ Vid' VÁCLAVOVÁ, D., *Místa činu*.

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ MORGANOVÁ, P., *Akční umění*, s. 59.

3 Diváčka v krajine: Tri pražské projekty⁶⁰

K môjmu záujmu o divadlo v krajine prispelo aj to, že som sa v nej viackrát ocitla ako diváčka. A to často diváčka uchvátená, diváčka vtiahnutá do deja, vtiahnutá do krajiny. Miesta, ktoré som navštívila alebo navštevovala počas rôznych umeleckých zásahov, pre mňa už zrejme navždy budú mať „punc“ magickosti a komplexnosti, budú vyčnievať spomedzi „všedných“ miest – a to (takmer) bez ohľadu na to, či sú v okolitom teréne zasadené esteticky, brutálne alebo vágne.

Spomedzi všetkých krajinných projektov, ktorých som sa zúčastnila ako diváčka, som sa v tejto práci rozhodla predstaviť tri performatívne pražské projekty. Okrem spoločného mesta všetky tieto projekty spája to, že svojim divákom (ale aj náhodným prizerajúcim sa) prinášajú skrze účasť na performatívnom zážitku v krajine lepšie pochopenie významov konkrétnych lokalít.

Projekt **CirculUM** prináša umelecké (predovšetkým výtvarné, ale aj performatívne) zásahy do rôznych verejných priestranstiev, v roku 2020 bol sústredený na pražské periferie.

Projekt **Soutok** si k prijatiu konceptu prímestského parku v rozsiahlej rozmanitej záplavovej oblasti sústredenej okolo sútoku Berounky a Vltavy pozýva umelcov ako mediátorov hodnôt rozsiahlej fragmentovanej krajiny verejnosti.

Divadelný projekt **Vnitroměsto** imerzívnymi postupmi oživuje rušnú prehliadanú pražskú oblasť Florenc a prináša tak divákovi šablónu, ako sa dá podobne scitlivieť aj v iných – v každodennej realite všedných - verejných priestranstvách.

3.1 Soutok

Projekt *Soutok* sa zameriava na záplavové územia okolo pražského sútoku riek Berounka a Vltava. Nájdeme tu romantické miesta s meandrujúcou riekou, mokrade, chatky a chalúčky, zarastené územia (tzv. „novú divočinu“), ale aj rozsiahle poľnohospodárske plochy, golfové ihrisko, logistické areály, sklady či opustené brownfieldy. „Území trpí nadměrnou fragmentací. Hrozí, že necitlivé zásahy povedou k přímé devastaci krajiny.“⁶¹

---

⁶⁰ Ako som si stanovila už v úvode, budem písať o krajine prírodnej ale aj vnútromestskej.

⁶¹ Soutok: Detailnější popis projektu [online].

Cieľom mesta a *Inštitútu plánovania a rozvoja hl. m. Prahy* je vytvoriť v týchto územiach prímestský park. Po prvom neúspešnom pokuse sa ako kľúčová ukazuje byť práve dohoda s miestnymi obyvateľmi, predovšetkým však vlastníkami pozemkov. „Prímestský park je v Európe osvedčený manažerský nástroj, ktorý prostredníctvom koordinovanej správy založené na dohode miestnych aktérov zaisťuje vyvážený rozvoj územia ako celku. Prímestský park Soutok v Praze by měl plnit funkci ochrany před suchem či povodněmi. Nezastavěně příměstské krajiny dá šanci, aby se stala součástí života místních obyvatel i všech Pražanů.“⁶²

Jednou z ciest, akou bude koncept prímestského parku komunikovaný verejnosti, je práve projekt *Soutok*, ktorý ako mediátorov s verejnosťou pozýva umelcov a študentov VŠE a AMU: „...plánujeme vytvoriť a otvoriť 5 interpretačných center (ďalej IC) na 5 rôznych miestach v krajine SOUTOKu Berounky a Vltavy. IC budú pojata formou interaktívnych výstav, performancií, divadel či iného participatívneho umenia. Smyslom IC je poskytnúť zkusenosť danej lokality prostredníctvom špecifického tématu, prehĺbiť vnímanie krajiny, priniesť priamy zážitok prírody, poukázať na dôležitosť riečnych údolí a tým vyzdvihnúť jejich lokálne a národné význam.“⁶³

Na Soutoku priebežne prebiehajú umelecko-komunitné zásahy, často spojené s oslavou prírodných, pohanských sviatkov. Ožívajú pritom rôzne interpretačné centrá, na ktorých sa môžu návštevníci ale aj náhodní okoloidúci stať svedkami ale aj súčasťou akcií k oslave slnovratu, rovnodennosti, sviatku svätej Lucie a podobne. Ako diváčka projekt dlhodobo sledujem a rada navštevujem, pričom zažívam čím ďalej tým väčší záujem lokálnej aj širokej verejnosti a výnimočné strety príbuzných i vzdialených kultúr (umelci, pastieri, bylinkárky, punkáči...).

Oblasť budúceho prímestského parku je veľmi rozsiahla a pole projektu je teda naplnené viacerými krajinami. Spoločne majú to, že sú na periférii, zatiaľ neľahko dostupné verejnou dopravou a že ich návštevník, divák (ak je dobre pripravený), za nimi cestuje s batôžkom s vodou a desiťou a zdrží sa tu dlhší čas – aspoň pre mňa to takto fungovalo najlepšie. Ak si nájdem čas, rada prichádzam aj z väčšej diaľky do krajín Soutoku spomaliť – a aspoň čiastočne sa tak priblížiť tempu všadeprítomných rybárov.

---

⁶² Soutok: Prímestský park [online].

⁶³ Z interných materiálov tvorcov projektu.

Ako diváčka verím v úspešný mediátorský potenciál týchto akcií a teším sa na ocenenejšie krajiny Soutoku, ktoré prirastú k srdcu hádam aj ľuďom, ktorí ich doteraz prehliadali, hoci ich mali pod nosom. A prajem týmto krajinám aj nových návštevníkov – výskumníkov, ktorí sem možno občas (trebárs miesto pohodlnej kávy v Riegrových sadoch) prídu tráviť čas dobrodružne.

3.2 CirculUM GHMP

Projekt *CirculUM* bol realizovaný *Galerií hlavního města Prahy* v spolupráci s transdisciplinárnou platformou *Neolokator.cz*. GHMP vyhlásila v roku 2020 opencall pre umelcov ponúkajúci možnosť netradičnej rezidencie vo vybraných lokalitách na pražských perifériách. Produktom rezidencií mali byť dočasné umelecké intervencie a umelecký výskum lokalít, ktoré nie sú ani mestským sídlom ani voľnou krajinou – v kontexte nielen ich urbanistických, ale aj environmentálnych, kultúrnych a sociálnych väzieb.

„Lokalitami pro CirculUM 2020 se staly periferní oblasti Prahy různého charakteru (například přírodní, uzavřené, deficitní). Mezi hlavní důvody jejich výběru patří dlouhodobý záměr zvyšovat kvalitu života na okraji města a vyrovnávat ji vůči centru. Výběr má podpořit identifikaci obyvatel periferie města se svým okolím, založit novou síť bodů, cíleně vyhledávaných mimo přetížené centrum.“⁶⁴

Spomedzi všetkých realizácií vyberám *Příběhy motolské skládky* – umelecko-výskumný projekt architektky a urbanistky Idy Chuchlíkové, ktorá počas svojej rezidencie premietala na horizont skládky veľké svetelné červené terče (pripomínajúce Mesiac). Tie premietali obyvateľom prácu tesára Ondra a hru violončelistky Doroty. Chuchlíková počas rezidencie spolu s ilustrátorom Andreom Gambom uchopila príbeh skládky ako príbeh veľryby spievajúcej okolitému mestu svoju pieseň. „Příběhy motolské skládky nejsou jen poetickým vyprávěním příběhů oživeným kresbami ilustrátora. Je to umělecký a tvůrčí způsob převedení velmi podrobného urbanistického, krajinářského a sociálního průzkumu do vizuální podoby. Pobyt umělkyně v krajině může být důležitým strategickým podkladem pro plánovače a politiky, kteří budou muset v budoucnu začít problém dřímající velryby

---

⁶⁴ CirculUM [online].

opravdu řešit. Snad i oni píseň uslyší."⁶⁵

Zápisky I. Chuchlíkovéj so stretnutia s okoloidúcimi:

- *U ženy (odhadem padesátnice) „Já jen šla podél plotu, normálně po cestě, bylo tam bláto a pak díra, taková veliká, víte, tak jsem zkusila vlézt dovnitř no a teď hledám cestu ven. Nevíte?“*
- *U muže (odhadem sedmdesátníka) „[...] já jdu za manželkou do nemocnice, chtěl jsem chůzí nabrat sílu, ale taky si zkrátit cestu z Řep. Je to tu krásné. člověk má před očima údolí, takový nadhled a v těch vysokých divokých kytkách kolem i kousek naděje.“*
- *U ženy (odhadem třicátnice) „Já sem chodím potajmu, dívat se na Prahu.“*
- *U muže (odhadem třicátníka) „Začal jsem běhat, vlastně jsem prožil takovou osobní proměnu, znovu studuji a tady to ještě neznám.“*
- *U ženy (odhadem třicátnice) „Jé, já tu jsem vlastně úplně omylem, potřebovala jsem pryč od lidí, a taky trochu vylézt na kopec jako beruška.“⁶⁶*

Tento projekt som nemala možnosť zažiť naživo. Ako diváčka som sa zúčastnila už „iba“ jeho výtvarnej, audiovizuálnej a textovej dokumentácie prezentovanej v rámci festivalu *Čtyři plus čtyři dny v pohybu* v pražskej Strašnickéj škole. Táto dokumentácia však pre mňa bola plnohodnotným (artef)aktom, z ktorého na mňa prešiel záujem o krajinu vnútromestskej skládky motolskej, ale aj iných skládok. Tieto podivné umelé krajiny – tak výrazne odlišné od tých prírodných – a navyše odsúdené k nekonečne dlhému rozkladu – sú jednoznačne plné významov. Brutálnych, demonštrujúcich ľudskú silu i necitlivosť, podivuhodne harmonických i disharmonických zároveň. Vďaka *CirculUM* som si pripomenula ich „krásu“, pripomínajúcu báseň ospevujúcu krásu rozkladajúcej sa mŕtvoly od Charlesa Baudelaira.

Táto akcia prebudila k životu krajinu, ktorá nie je ukončená nekonečným horizontom, ale zo všetkých strán je obklopená mestom. Na prvý pohľad by sa niekomu mohlo zdať, že sa jedná o krajinu prírodnú, avšak dnešná flóra vyrastá na brutálnom a necitlivom ľudskom hromadení nebezpečného odpadu. Ako diváčka (nie však obyvateľka tejto mestskej časti) som takmer nadobudla pocit, že by podobné zásahy v spojení so zubom času mohli zahojiť rany z minulosti, respektíve aspoň „zastaviť krvácanie“ tejto „jazvy“. Žiaľ, v prípade motolskej skládky sa jednalo skôr o rozlúčku. Podľa posledných správ⁶⁷ sú jej

---

⁶⁵ IDA CHUCHLÍKOVÁ, ANDREA GAMBA: PŘÍBĚHY MOTOLSKÉ SKLÁDKY [online].

⁶⁶ CHUCHLÍKOVÁ, I., 01/11/2020.

⁶⁷ ŠÁRKOS, Motolská skládka obsahuje nebezpečný odpad a nikdo tam nesmí.

environmentálne dopady tak alarmujúce, že sa „rana“ bude musieť obnoviť. Skládka sa vzhľadom na jej neadekvátne technické riešenie musí aspoň čiastočne vyťažiť a rekultivovať. Dúfam, že sa po environmentálnej stránke podarí obnoviť aspoň neutralitu tohto územia a že sa vytvorí územie, pod ktorým už nebude číhať žiadna hrozba, a ktoré teda bude čoskoro opäť prístupné verejnosti a bude mať čas nadviazať nové vzťahy s miestnymi obyvateľmi.

3.3 Vnitroměsto

Vnitroměsto je projekt študentov *Katedry alternativního a loutkového divadla DAMU*, ktorý malej skupine divákov ponúka spoločnú inscenovanú prechádzku viacerými mikrolokalitami pražskej štvrť Florenc – miesta, ktoré dnes naplňuje najmä svoju úlohu dôležitej tranzitnej križovatky. „Skupina tvůrců pracuje s tímto tranzitním územím jako s místem pro hru a klade si za cíl zcitlivět vnímavost diváků k veřejnému prostoru a k jeho využívání. Skrze práci s vjemy, detaily a pozicemi v prostoru nabízí novou optiku nazírání města a zve na cestu, která znamená vzdát se přísně logických pravidel, vstříc bezúčelnosti pohybu a objevování.“⁶⁸

Pre mňa osobne bola Florenc miestom, ktorému som sa vedome či podvedome vyhýbala. Hoci som si to nikdy takto nepomenovala, to miesto bolo pre mňa stále „rozbité“ (v rekonštrukcii), nebezpečné, nehostinné a nelogické. Jednoducho nevládny tranzitný uzol. Iba jeden divadelný zážitok mi úplne otočil vnímanie tohto miesta - k známym negatívam pridal viacero pozitívnych kvalít. Áno, keď dnes idem okolo Florence, je stále zanedbaná a nevyspytateľná, ale je magická, historická, plná života a - čo ma prekvapilo asi najviac - je komunitná. Človek sa tu nemusí človeku iba vyhýbať, ale môžu spolu tráviť čas, pretože vnímajú túto vnútromestskú krajinu ako bezpečné miesto.

Divácke zážitky:

- *„Na celým představení bylo nejlepší to, že se z tebe stal vedomý a aktivní pozorovatel okolí a místa, ve kterým žiješ. To, že jdeš městem a vnímáš, co děláš, není zas tak obvyklý, jedeš na autopilota a tohle celý tě prostě posune k jakémusi probuzení se z pasivního vnímání. Celý mě to vlastně ohromně bavilo a hodilo do přítomnosti.“*⁶⁹
- *„Inscenace v divákovi zanechává manuál, na základě kterého může pokračovat kdekoli – na Florenci, Václaváku nebo na osamělé autobusové zastávce uprostřed*

---

⁶⁸ Vnitroměsto [online].

⁶⁹ Z výpovede diváčky Lucie Novákovej. Vid' ibid.

neznáma.⁷⁰

- „Pod vedením tvůrců jsme listovali ve Florenci jako ve sbírce lyrických básní, jako v napínavém thrilleru, jindy jako v botanické příručce. Pod tíhou povinností, spěchajícího davu, nepříjemných individuí a jiných protivných vlivů, které se na Florenci kumulují, zapomínáme na skutečný charakter místa – poetický, citlivý a svébytný, přestože poněkud rázovitý. Vnitroměsto nás nutí zpomalit, poznat Florenc hlouběji – usmířit se s ní.“⁷¹

3.4 Komentár

Každý z troch projektov, ktoré som vyššie predstavila, pracoval s celkom iným druhom krajiny/krajín (rozsiahle fragmentované územie nového prímestského parku, „prírodná“ krajina nebezpečnej skládky odpadu a vnútromestská krajina tranzitného uzlu). Všetky sa však vydávajú cestou, kedy do zanedbaných lokalít pozývajú divákov z mesta. Pracujú ale aj s usadlíkmi alebo náhodnými okoloidúcimi, ktorí o tom, že budú divákmi, ešte nič netušia. Všetkým pritom sprostredkujú hodnoty lokalít, ktoré sú možno považované za nevyužitú, zanedbanú, či dokonca pochmúrne a nebezpečnú.

To, že tieto lokality bezpochyby hodnoty majú, potvrdzujú viaceré štúdie environmentálnych, ale aj historických, sociálnych či komunitných kvalít týchto miest.⁷² O tom, že sa na ne dá upriamiť pozornosť nielen cez citlivé architektonické ale aj cez citlivé performatívne zásahy, hovoria divácke (aj moje) zážitky. „Ideální pro představení „nového místa“ odborné i široké veřejnosti je totiž právě site-specific projekt. Uvede vás do souvislostí, jež jsou s místem spjaty [...] (z pohledu architektury, archeologie, geologie, geografie, ekologie atd.). Představí možnou budoucnost takového místa [...] a vysvětlí jeho historii. Upozorní na témata, jež se k místu vážou [...] a spojí vás s lidmi, kteří v okolí takového místa žijí, pracují a odpočívají. Místo na sebe připoutá pozornost a vy se něco dozvíte. Může tak vyprávět svůj vlastní příběh, který je vlastně o nás.“⁷³

Dúfam, že sa takýmto projektom bude dariť prilákať k spoznaniu významov krajín aj ľudí, ktorí by si k nim inak cestu nenašli. Respektíve verím, že performatívne projekty prilákajú aj tých, ktorých neosloví čítanie odborných štúdií alebo počúvanie urbanistických diskusií.

---

⁷⁰ Z textu kritičky Emy Šlechtovej pre *Divadelní noviny*. Vid' ibid.

⁷¹ Z výpovede diváka Vojtěcha Vacka. Vid' Vnitroměsto [online].

⁷² Vid' napr. AUTORSKÝ KOLEKTIV, Socioekonomická studie pro založení příměstského parku Soutok, Praha.

⁷³ VÁCLAVOVÁ, D., Místa činu.

4 Tvorkyňa v krajine: Projekt *SOLE*

Tvorivý tím:

Réžia: *Tereza Mitro*

Dramaturgia: *Juraj Mitro*

Zvukový dizajn: *Ian Mikyska*

Hrajú: *Matouš Adam, Juraj Mitro*

Produkcia: *Alexandra Niedomanská*

Scénografia: *Daria Gosteva, Mariana Bouřilová*

Pedagogické vedenie: *Sodja Zupanc-Lotker, Tomáš Žižka*

Partneri: *DAMU, Divadlo Pôtoň v Bátovciach, REZI-DANCE v lese v Komařicích*

4.1 Leto: Ako *SOLE* vstúpilo do krajiny

Na začiatku našej tvorby paradoxne vôbec nefigurovala exteriérová krajina. Všetky myšlienky o divadle v krajine sa pridružili až nejakú dobu po tom, čo sme pre svoj koncept zavrhlí klasický interiérový divadelný priestor a objavili „náš kopec“.⁷⁴

Na začiatku našej tvorby bola téma. Téma, ktorá sa neskôr v procese posunula (vyvinula) trochu iným smerom, ale predsa zostala prítomná. Bola to téma prekračovania fyzikálnych zákonov, historických vedeckých omylov a kontrastu vedy a viery.

„Preskúmať svety s vychýlenou realitou: ako viera herca v situáciu dokáže posúvať fyzikálne zákony.“⁷⁵ Takto znel náš prvý zapísaný inscenačný zámer. V časoch, kedy doznievala prvá vlna pandémie, sme sa v rámci tímu dohodli, že sa pokúsime nájsť exteriérové dejisko. Chceli sme byť bližšie k Slnku, bližšie k hviezdám, bližšie k všetkému tomu, čo nás tak fascinovalo skúmať a pozorovať.

---

⁷⁴ Jedná sa o „holý“ strmý kamenistý kopec nad vlakovou zastávkou Praha-Žvahov.

⁷⁵ Z interných materiálov tvorcov projektu.

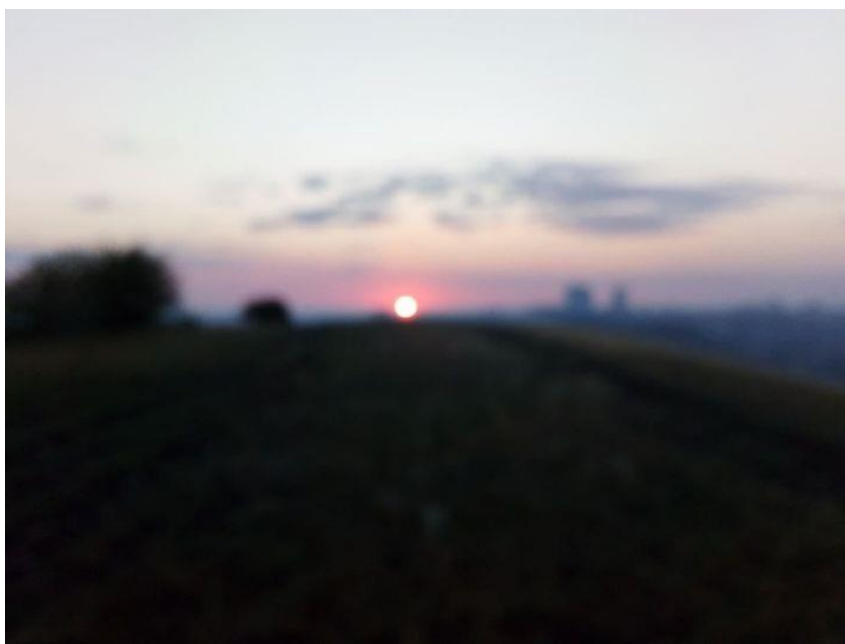

4.1.1 Vytypovanie miesta

Dejisko nášho projektu malo spĺňať niekoľko kritérií:

- malo byť kozmické⁷⁶ (podľa definície Norberga-Schulza, t.j. bližšie k nebu - obklopené otvorenou oblohou);
- malo obsahovať naklonenú rovinu (fyzikálny priestor, ktorého zákonitosti nás zaujímali);
- malo byť ideálne v dobrej dopravnej dostupnosti z centra Prahy (z čisto praktických dôvodov).

Dívčí hrady neboli prvým miestom, do ktorého sme sa vydali, ale ak sa nemýlim, boli v prvej päťici a po niekoľkých skúškach už asi len málokto pochyboval, či sme si vybrali alebo nevybrali správne. Jednoducho sme tam začali chodiť čoraz častejšie a nikto už toto miesto nespochyboval. Prišli sme niekoľkokrát počas západu a východu Slnka⁷⁷ a z rôznych miest sme ho pozorovali. Dnes už toto miesto poznáme v každom ročnom období – poznáme jeho meniacu sa flóru a faunu, očakávame neočakávané (ohrada pre pasúce sa ovce na „našom javisku“, neohlásená bubnovačka spojená s fireshow za „naším horizontom“ a podobne).

Obrázok 2

„Praha 5 je tepající moderní městská část, ale je tady také spousta zelených ploch, které zchvácenému Pražanovi umožní zažít město bez stresu, hluku a smogu. Jedním z nich jsou Dívčí hrady, známé z pověští A. Jirásky, které vás okouzlí nádherným výhledem na Prahu.

---

⁷⁶ Vid' NORBERG-SCHULZ, Ch., *Genius loci*, s. 42-39 a 69-78.

⁷⁷ Prečo bol pre nás dôležitý práve tento čas, je vysvetlené v nasledujúcej podkapitole.

Jestliže hledáte půvabné zákoutí, které vás vytrhne z hlučné současnosti a přenesse do klidného bezčasí, zkuste si udělat výlet na Dívčí hrady...⁷⁸ Takýto popis může o Dívčích hradoch nájsť čitateľ portálu *kudyznudy.cz*. Ak by sme tento popis našli v časoch, kedy sme miesto pre náš projekt ešte len hľadali, verím, že Dívčí hrady by boli našou prvou destináciou. Nepoznám autora článku, ale samú ma prekvapuje, ako veľmi s ním súhlasím a spätne si uvedomujem, ako bytostne toto miesto svojim Geniom loci ovplyvnilo našu tvorbu.

4.2 Jeseň: Zber prvého ovocia (materiálu)

Obrázok 3

4.2.1 Západ Slnka ako prechod z dňa do noci – z racionálneho do pocitového vnímania

Začínali sme sa stretávať a tvoriť na rôznych mikrolokáciách na Dívčích hradoch vždy počas *západu alebo východu Slnka*. Spoločne sme v tíme sledovali trajektóriu Slnka (sediac Slnku naproti); alebo iba svetelnú zmenu, ktorú Slnko vytváralo v krajine (sediac Slnku chrbtom). Pri neskorších stretnutiach sme nechali performerov pohybovať sa v nami sledovanej krajine podľa veľmi jednoduchých pravidiel. Overili sme si takto domnienku, že najlepšie bude umiestniť potenciálneho diváka tak, aby sa pred jeho zrakom rozprestieral holý kopec, ktorý

---

⁷⁸ Dívčí hrady a přírodní památka Ctirad v Praze.

nás nasycoval – na rozdiel od iných krajinných zákutí - omnoho menej vnemami. A predsa ich bolo tak veľa!

Postupne sme si začali skúmať, čo sa deje s naším vnímaním a náladami pred a po západe Slnka. Hoci všetci jednoznačne a nepochybne vieme, že Slnko každý deň zapadá, každý deň vychádza – a to všetko preto, že sa Zem točí okolo vlastnej osi – prekvapilo nás, ako málo túto zmenu vnímame. Žijúc v pulzujúcom meste a tráviac čas v interiéroch a úzkych uličkách sme mimo času na Dívčích hradoch nič zásadné nevnímali. Dokonca ani tu sa to nestalo hneď. Postupne sme si ale viac a viac všímali, že keď nám je tmou oslabený náš najvyužívanejší zmysel – zrak, prebúdajú sa všetky ostatné zmysly. Na to, čo vidíme, sa už viac nemôžeme spoľahnúť. Človek v takej situácii ľahšie vkročí do sveta vecí a javov, ktoré nie je nevyhnutné uzrieť a racionálne pochopiť, aby sme im verili. Aj my sme vstúpili do sveta mystiky a mágie, starých mýtov a rituálov. Otvorili sme sa nebezpečenstvu, ktoré na nás v tme číhalo a zároveň sme si vďaka pomalej strate svetla a dlhému času trávenému v tme bystrili ostatné zmysly aj nezmysly.⁷⁹

Začali sme sa cítiť sviatočne a v spojení s „universom“. Akokoľvek pateticky alebo prvoplánovo to znie – ba dokonca, presne také to bolo. Patetické a prvoplánové. A práve v tejto jednoduchosti sme začali nachádzať svoje poslanie. Boli sme strážcami dňa a noci, akoby nás Dívčí hrady volali, keď sme západ Slnka náhodou netrávili tam. Mohlo sa nám zdať, že v Prahe na prechodoch z dňa do noci máme svoj malý podiel. Tento (bez)významný⁸⁰ pocit sme chceli sprostredkovať aj divákovi a vo veľkej miere sa premietol do postáv záverečnej performancie.

Obrázok 4

⁷⁹ Pod nezmyslami mám na mysli príbehy, ktoré by nám nedávali racionálny zmysel, avšak my sme im aspoň na čas mohli uveriť.

⁸⁰ Racionálne samozrejme náš pocit nemal žiaden význam, ale zmyslovo bol pre nás veľavýznamný.

4.2.2 Základňa Praha-Žvahov: Jazda vlakom ako prechodový rituál

Na Dívčí hrady sme najprv chodili pešo z autobusovej (cca 20 min pešo) alebo dokonca električkovej zastávky (cca 35 minút pešo). Pomedzi rodinné domy a nakoniec veľmi strmým chodníčkom nahor k vyhladke. Odtiaľ ešte asi 10 minút k nášmu kopcu. Zakaždým sme zišli do jeho polovice zvrchu. Až po niekoľkých skúškach, keď sme sa kvôli lepšiemu sklonu svahu posunuli smerom na západ, uvideli sme pod nami vlakovú zastávku. Raz za čas tadiaľ prešiel motoráčik. Zrazu sme zistili, že na tomto mieste je možné zísť z kopca priamo dole. (Na väčšine miest Dívčích hradov to totiž kvôli strmému skalnatému zrázu vôbec možné nie je). Vláčik chodil na Smíchov a Hlavní nádraží. Začali sme chodiť na skúšky vláčikom. A hoci to znie ako nepatrná zmena – zmenilo to veľa. Jazda vlakom sa stala súčasťou návštevy miesta.

Na cesty vlakom sme si dávali rôzne zadania, ktoré rozcvičovali našu vnímavosť: zapisovali sme si napríklad, čo všetko počas jazdy nevidíme, ale myslíme si, že to tam je - aby sme si zvedomili naše zmyslové domnienky a zároveň uvedomovali meniaci sa uhol pohľadu a percepčný výsek reality, ktorú sme míňali (napr.: Myslím si, že v kabíne rušňovodiča je rušňovodič, ale nevidím ho. Myslím si, že za týmto kopcom je aquapark, ale môže tam byť aj obyčajné sídlisko. Myslím si, že na mojom byte práve spolubývajúci varí večeru.). Ďalším zadaním bolo napríklad domýšľať ďalšie varianty toho, čo si nevieme zmyslovo overiť (napr.: Vošli sme do tunelu alebo prestalo svietiť Slnko?).

Prestali sme hovoriť o Dívčích hradoch a zrazu sme sa stretávali na Žvahove – podľa názvu zastávky. Stala sa z nej naša základňa. Sem sme sa vracali z kopca „na rovnú zem“. Tu sme toľkokrát prekračovali hore-dole koľaje, až k nám prehovoril „hlas z hora“ z rozhlasu a vyzval nás, aby sme s tým okamžite prestali, inak na naše náklady zastavia dopravu.

Na kopec sme namiesto zvrchu začali chodiť zdola zo zastávky a častokrát ani počas celodennej skúšky nenazreli za horizont.

Obrázok 5

4.2.3 Horizont ako entita

Horizont sa stal udalosťou, stal sa symbolom, stal sa archetypom.

Horizont bol ale aj hranicou. Oddeloval krajinu holého kopca s výhľadom na neustále sa hýbajúce mesto a romantickú krajinu plnú prírodných i poľných zákutí od mesta (takmer) úplne oddelenú. Okrem jasnej vizuálnej zmeny bola pre nás prekvapením veľká zvuková zmena. Za horizontom sa väčšina mestských ruchov utlmila.

Hoci sme jasne vedeli, čo sa skrýva za horizontom, náš holý kopec – naša naklonená rovina – sa pre nás stala tak svojbytným vesmírom, že sme občas zapochybovali, či nejaký koniec má. Horizont bol túžbou, bol nesplneným snom, bol hranicou medzi dňom a nocou – hranicou medzi životom a smrťou.

Obrázok 6

4.2.4 Naklonená rovina: Holý kopec ako hranica, holý kopec ako poézia

„Človek by na tomto mieste nikdy sám nestrávil toľko času.“⁸¹

Stáť na tom kopci nebolo vôbec jednoduché. A predsa to bolo ľahšie ako stáť. Objavovali sme *pohyb na kopci*. Spúšťali sme mikrolavíny kameňov, skúmali zrýchlenie a potkýnanie, ktoré nám kopec obdaroval a istotu pod nohami, ktorú nám vzal.

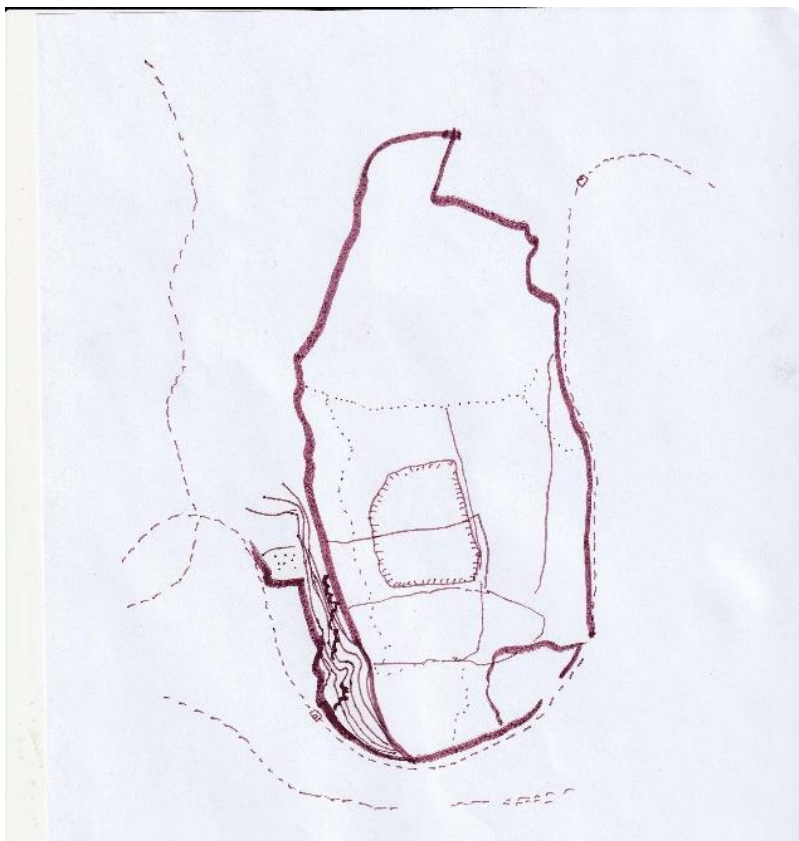

Obrázok 7

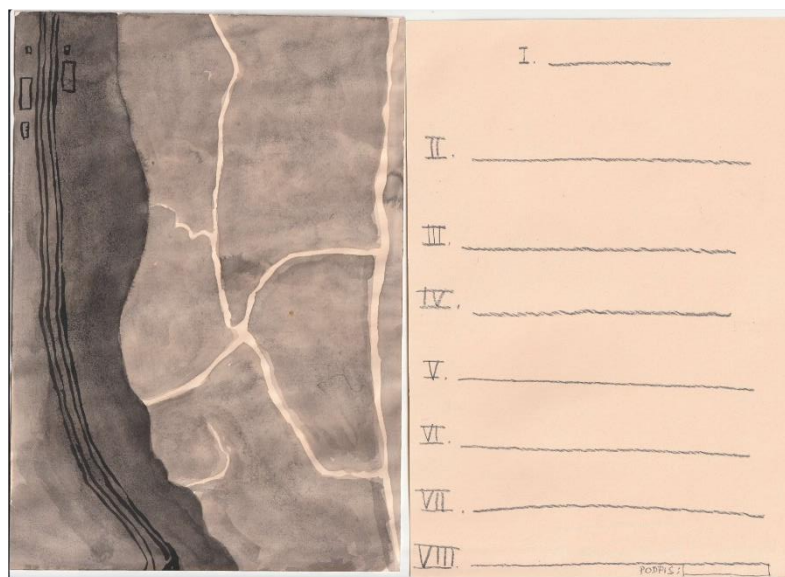
---

⁸¹ Vyjadrenie diváčky scénickej prechádzky pre jedného diváka *SOLE: sám, podešev a Slunce*.

Podobne ako land-artista Miloslav Sonny Halas sme vychádzali z fyzikálnych vlastností, aby sme ich vzápätí popreli a boli sme posadnutí gravitáciou.⁸² Kreslili sme si mapu kopca podľa vlastných zákonitostí. Nieкто kreslil panoramatický pohľad zdola (ako námorníci kreslili obrysy ostrovov z lode⁸³), nieкто kreslil krajinu kopca okolo seba, keď stojí uprostred. Nieкто kreslil kopec z vrcholu.

Obrázok 8

Obrázok 9

⁸² Vid' MORGANOVÁ, P., *Akční umění*, s. 87.

⁸³ O takomto spôsobe kreslenia máp písal Umberto Eco v knihe *Vyrobiť si nepriateľa a iné príležitostné písanky*.

Chodili sme na kopec aj individuálne. Vytvárali sme si navzájom inštrukcie k bytiu na kopci – písané aj nahraté. Volali sme si, keď jeden bol na kopci a druhý v meste. Písali sme na kopci kopcu básne (*land poems*⁸⁴). Čítali sme si ich v pražskom byte na Náplavke pri zelenom čaji. A mysleli sme na náš kopec. Snívalo sa nám o kopci. Zaspali sme dolu hlavou aj hore hlavou na strmom svahu.

4.2.5 Práca s lokálnym materiálom: Komunikácia s okoloidúcimi

Samozrejme, na Žvahove sme neboli vždy sami. Hoci sú však Dívčí hrady vyhľadávanou oddychovou pražskou destináciou, náš holý kopec (jeho svah) je zrejme kvôli svojej strmosti navštevovaný zriedka. Predsa sme sa tu občas s niekým stretli. Keď sa niektoré stretnutia začali opakovať a my sme pochopili, že sa stávame akousi súčasťou lokálnej komunity, dostali sme chuť komunikovať s ňou častejšie a tiež im pripomenúť, že toto miesto je výnimočné, naplnené významami a schopné „mágie“.

Začali sme po sebe nechávať drobné akcenty – diela z lokálneho materiálu – ktoré však často iba podčiarkli už prítomné alebo vzbudili pozornosť – možno iba u pozornejšieho „diváka“:

- **Oltár:** Na križovatke cestičiek sme vytvorili kruh z kameňov okolo masívneho psieho (dúfajme) výkalu. Priebežne sme ho reštaurovali a zdobili sezónnymi plodmi.
- **Totem:** Uprostred ničoho sme s pomocou kameňov vztýčili mŕtvy kmeň o veľkosti človeka. Tento kmeň tu bol výnimočný a musel sem pricestovať, keďže na kopci veľké stromy nerástli. Niekedy totem spadol ešte počas našej návštevy inokedy až počas našej neprítomnosti. Nikdy nevydržal stáť do ďalšej skúšky.
- **Ozdobené kríky:** Na jeden ker sme napichali plody z iného kra a pridali ulitu, druhý sme obvešali suchou trávou – vyzeral ako ovisnutá vrba. Všimol si to vôbec niekto?
- **Zastávka:** Jediné miesto, kde sme jednoznačne zaznamenávali odpovede, bola vlaková zastávka. Zanechávali sme tu rôzne materiály z kopca. Vztýčili sme „kamenného obra“ medzi koľajiskami. Zanechali sme naše kresby a prázdne papieriky prichytené na konštrukcii zastávky. Niektoré odvíal vietor, na iných sme si našli odkaz.

---

⁸⁴ Vid' kapitola 2.2 Land-art v českej krajine.

- **Všadeprítomné kamene:** Najbytošnejším materiálom nášho výskumu na kopci sa stal kameň. Podobne ako prví pravekí sochári sme vyňali určité kamene z okolitého kontextu, vztýčili ich alebo navršili na seba. To samo o sebe im dalo magickú hodnotu a učinilo to z nich kultové objekty.⁸⁵

Obrázok 10

Obrázok 11

Obrázok 12

---

⁸⁵ Vid' MORGANOVÁ, P., *Akční umění*, s. 75.

Obrázok 8

4.3 Zima: *SOLE: sám, podešev a Slunce* (scénická prechádzka pre jedného diváka)

Koncept scénickej prechádzky pre jedného diváka vznikol počas jedného z najtvrdších lockdownov pandémie koronavírusu. Stáli sme v tej dobe pred rozhodnutím, pred akým stáli umelci počas pandémie viackrát: prejdeme do „onlajnu“ a s našim divákom sa uvidíme len cez obrazovku alebo budeme pracovať na stretnutí sa naživo, čo ale môže znamenať aj to, že sa v jednom čase bude môcť stretnúť iba jeden (aktér) na jedného (diváka).

Prvá možnosť umožňovala pozvať medzi nás na Dívčí hrady prakticky neobmedzený počet divákov zatiaľ čo druhá možnosť znamenala, že diváckych zážitkov bude veľmi obmedzený počet. Každopádne sme sa rozhodli pre druhú možnosť. A hoci to bol krok do neznáma, ktorý vlastne znamenal odloženie väčšiny materiálu, ktorý sme do tej doby počas skúšok nazbierali (niekoľko mesiacov sme nepravidelne pracovali na tvorbe exteriérovej performance pre väčší počet divákov), dnes už môžeme povedať, že nám priniesol niekoľko z najcennejších poznatkov našej tvorby / nášho výskumu.

4.3.1 Divák ponechaný s krajinou osamote: Čo zažíva a ako mu tento zážitok môžeme pomôcť umocniť?

Lézt budeš na kopec

jež v neveliké dáli je.

Anomálie

se vyskytuje na jeho hřbetu.

Dochází zde k prolínání

paralelních světů.⁸⁶

Pri koncipovaní scénickej prechádzky sme sa sústredili na dramaturgiu vnímania diváka - chceli sme mu ponúknuť, aby scitlivel voči krajine, respektíve ju vnímal inak. K tomuto účelu sme nakoniec zvolili tieto prostriedky:

- **Dar špecifického času a priestoru – ponuka spomaliť:** Každý divák mal na kopci vymedzenú jednu hodinu iba pre seba. Vytvorili sme rámec, ktorý mohol divák naplno využiť. Na prvý pohľad priveľa času na tak malý, nemenný a diskomfortný priestor. Nikdy sme nevideli nikoho okrem našich divákov, aby na našom kopci trávil čas. Na trávenie času bola zastávka na jeho úpäti a vyhládka na jeho vrchole. Samotný svah bol len tranzitným (a veľmi málo využívaným) priestorom. Byť hodinu v tomto priestore? Prečo? Ved' zvládnem vyjsť na vrchol za 10 minút.
- **Individualizácia vnímania:** Zdôraznenie unikátnosti každého jedného diváckeho vnímania: „veci jak je uvidíš zpoza tvé reality byly dosud pro nás skryty.“⁸⁷ „...kvantová fyzika spochybňuje možnosť objektívneho merania a vnáša pozorovateľ'a a samotný akt pozorovania pri meraní ako ďalšiu premennú. Jednoducho povedané: tým že pozorujeme, ovplyvňujeme pozorované.“⁸⁸
- **Divák je autorom svojej cesty:** Napriek tomu, že má jasne definovaný začiatok a (o trochu menej jasne) koniec svojej púte, každý divák si určuje vlastnú cestu (trajektóriu), ktorou sa na vrchol dostane. Rovnako si určuje aj zastavenia, ktoré na svojej ceste podnikne (kde a aké dlhé budú).
- **„Prikázané“ zastavenia:** Divák dostáva ako zadanie vybrať si 7 zastavení na kopci. Ku každému má jednu inštrukciu (ponuku) v zápisníku. Sedemkrát spočinúť, sedemkrát sa zastaviť a reflektovať.

---

⁸⁶ Úryvok z inštrukcií pre diváka.

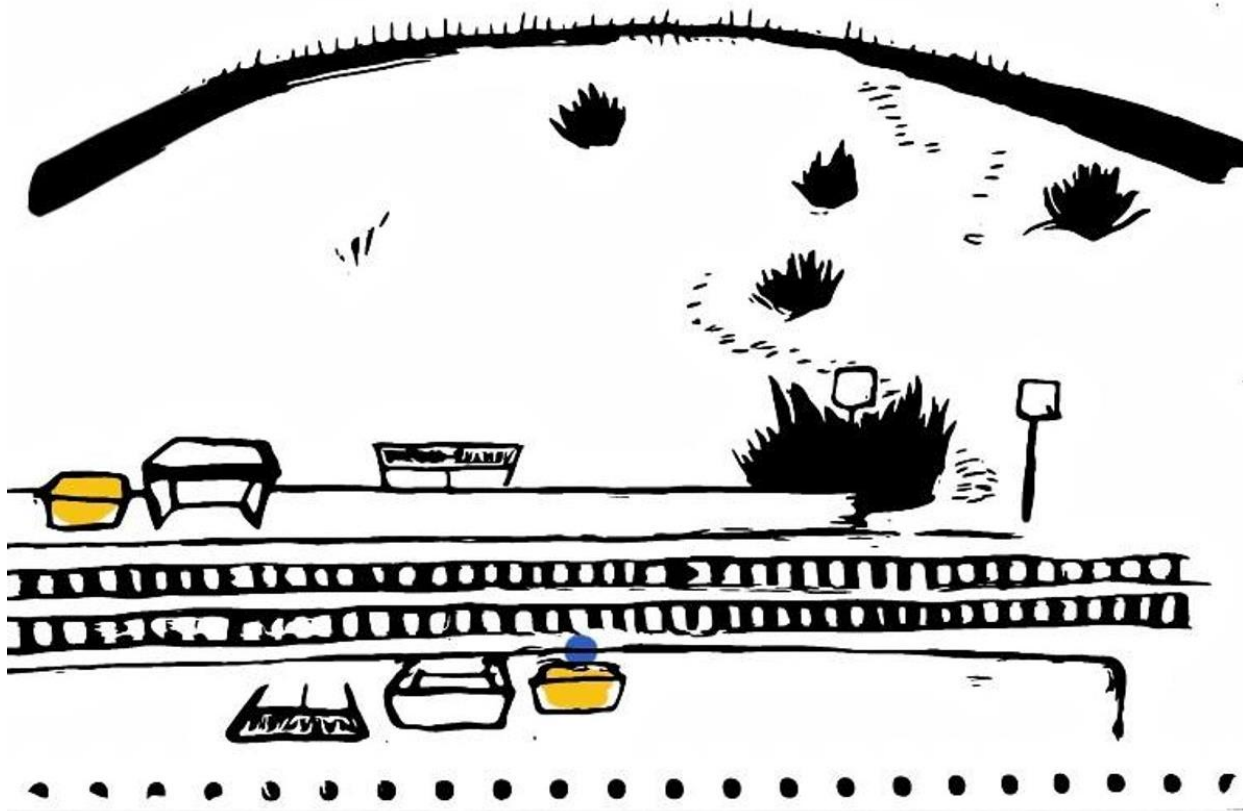
⁸⁷ Ibid.

⁸⁸ MITRO, J., *Sole – facilitátorská rola dramaturga.*

- **Poézia inštrukcií:** Inštrukcie v denníku sú písané poeticky, čo automaticky vzbudzuje naladenie na iné vnímanie – krajina ako báseň?
- **Vzbudzovanie napätia** a zvedavosti ohľadom toho, čo je na vrchole kopca a čo sa skrýva za horizontom.
- **Scitlivovanie/premostenie zmyslového vnímania a imaginácie:** Inštrukcie často obsahujú otázky, ktorých cieľom podnietenie citlivosti, vytvorenie vzťahu, metafory alebo zaostrenie: „Podíval si se už nad sebe?“ „Co je pod tebou? / A pod tím? / A mezi-tím?“
- **Diverzifikácia zmyslovej percepcie:** „Vyzuj si botu a ponožku.“ – zapojenie rôznych zmyslov.
- **Výbava**, ktorá zvyšuje pravdepodobnosť zastavenia sa: „Dej si pauzu.“ „Dal jsi si už čaj?“
- **Pripomenutie gravitácie**, polohovej energie a fyzikálnych zákonov - matematický príklad a kúsok čokolády kaloricky „presne“ zodpovedajúci energii, ktorú daný divák (dopredu sme sa pýtali na hmotnosť) podľa fyz. zákonov potrebuje, aby vyšiel na vrchol kopca.
- **Paralelné vesmíry – rádiové stanice** – Pozývame diváka zhmotniť si možnosť priestoru plného rôznych realít pomocou zachytenia rádiových vln cez priložený tranzistor: „... v súlade s teóriou kvantovej fyziky tu paralelné svety existujú vedľa seba, aj keď ich nie sme schopní zmyslovo vnímať, existujú v superpozícií, dalo by sa povedať ako možnosť. My sa vždy nachádzame iba v jednom z nich - v tom, ktorý vnímame. Tým nám vzniká široké pole pôsobnosti pre predstavivosť a fantáziu, ktorou sme schopní zachytiť i to, čo zmyslami zachytiť nevieme, dostať sa práve do rôznych možností reality, do jej superpozícií.“⁸⁹ Otvára sa brána do paralelných svetov.
- **Ponuka zakreslenia – zhmotnenia**, zachytenia svojich predstáv.
- Rituálny rozhovor s kameňom – **vytvorenie vzťahu** (vid’ nasledujúca podkapitola).
- Na konci **pozvánka pokračovať** – „Jsi na úpatí tvého kopce.“ Divák môže pokračovať s prechádzkou aj po ukončení nami vedenej časti, môže ale pokračovať so scitliveným vnímaním aj v iných krajinách, v ktorých sa bude vo svojom živote pohybovať.

---

⁸⁹ MITRO, J., *Sole – facilitátorská rola dramaturga.*

Obrázok 9

4.3.2 Ako to bolo

Divák sa na prechádzku prihlási na základe anotácie uverejnenej v rámci programu študentského festivalu PROCES: „Scénický výšlap pro jedného diváka realizovaný za každého počasí. Výzkum paralelního oflajn vesmíru. Pomalá cesta, na ktorou potrebuješ dobrú obuv, dostatek času a chuť stráviť jej sám se sebou.“

Nasleduje osobný e-mail: „Abychom Ti mohli výšlap ušit přesně na míru, budeme ještě od Tebe potřebovat tyto informace: 1, hmotnost v kg (stačí přibližná); 2, alergie, intolerance, diety; 3, telefonní číslo.“

A potom už len pozvánka:

„Vážený výskumník!

1. Myslí, prosím, na svoj komfort. Dobře (tepló) sa obleč a dobre (pevno) sa obuj. Na kopci to miestami klouže.
2. Na ostatné budeme mysliet' my. Skús sa teda zbalit' iba do kapes. Ak je to nevyhnutné, zober si malú taštičku.

3. Na mieste Ťa budeme očakávať zajtra s príchodom vlaku 13:05. Je to vlaková zastávka Praha-Žvahov: pozor, je na znamenie. Ak neprídeš vlakom, daj nám o tom, prosím, vedieť (ale ak je to možné, dopraj si príjazd vlakom).

[...] Dopraj si na výšľap čas. Zväčša trvá cca 60 min. Ďakujeme Ti."

Na mieste ho čaká performer, ktorý mu vysvetlí ponuku cesty na kopec. Na chvíľu ho nechá osamote, aby si divák ešte na úpäť kopca vybral a na mapu zakreslil zastavenia, ktoré počas svojej cesty urobí a následne ich spojil ľubovoľnou čiarou. Tá bude jeho trasou k horizontu. Dopredu je určené iba zastavenie č. 1 (vstup na kopec) a posledné zastavenie č. 7 (tesne pred tým, než divák uvidí, čo je za horizontom). Performer ešte ponúkne divákovi čaj a kým ho pije, predstaví mu výbavu, ktorú mu na cestu poskytne (termoska s čajom, zápisník s inštrukciami, ceruzka, tranzistor a malý box na desiatu).

Divák kráča svojou cestou, pričom pri každom zastavení môže prijať ponuku zo zápisníka. Táto časť je najdlhšou a najdôležitejšou časťou prechádzky. Na úpäť ho inštrukcie vyzývajú, aby si vybral, čím je kopec, ktorý sa pred ním týči. Ďalšia ponuka je skúmať paralelné svety rôznych rádiových staníc a šumov pomocou tranzistoru. Zápisník sa ďalej diváka pýta, čo vidí, čo nevidí a ako sa na veci díva. A ponúka mu možnosti inej optiky. Na niekoľkých miestach zápisník diváka vyzýva, aby si predstavil alebo aj nakreslil, čo sa podľa neho skrýva za horizontom. Naposledy pri poslednom zastavení.

Dva príklady z inštrukcií v knižnom sprievodcovi:

- Stojíš na úpäť tvého kopce. Tvůj kopec je: a) vypuklý georeliéf, který se rozprostírá nad okolním terénem; nižší jak hora. b) symbol reprezentující překážku v tvém životě; tak strmý, jak velká je výzva, které čelíš. c) fyzikální objekt, který má (díky své poloze nad nulovou výškou) gravitační potenciální energii. d) jiné... Vyber si jednu možnosť a pokračuj v cestě k ďalšiemu zastavení.
- Vyber si kámen. Zeptej se ho: odkud jsi přišel, kdo jsi, kam jdeš. Dej mu čas odpovědět na tvé otázky. Trpělivě ho poslouvej. Potom nech kámen at' se zeptá tebe: odkud přišel, kdo je, kam jde. Dej si čas trpělivě odpovědět na jeho otázky. Vezmi si svůj kámen. Pomož mu dostat se blíž k místu kam jde. A dovol i ty jemu pomoci tobě.⁹⁰

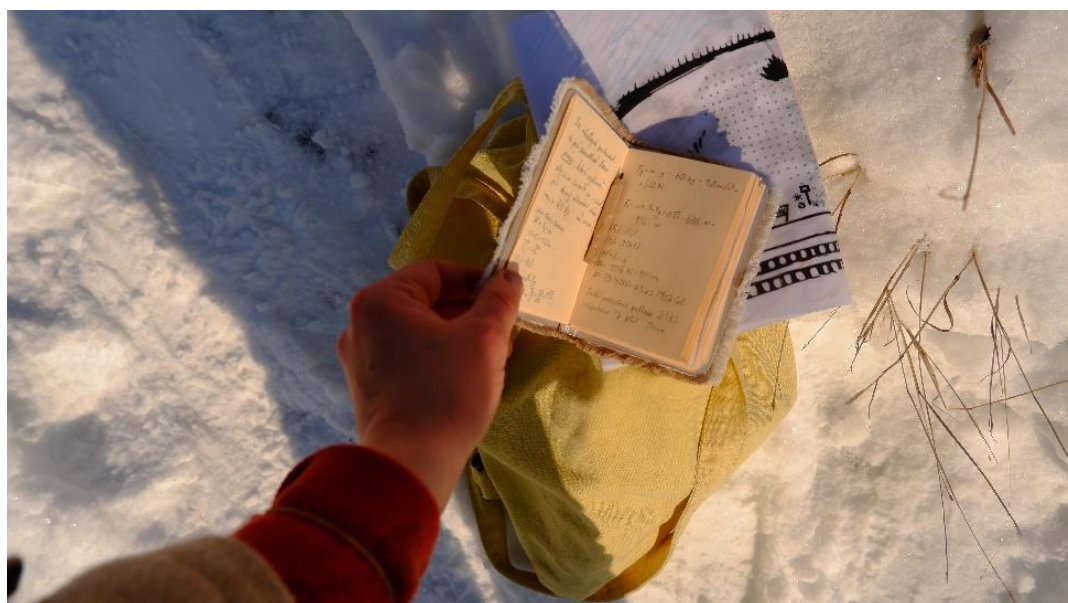
⁹⁰ Neskôr nás prekvapilo zistenie, ako veľmi tento rituál pripomínal Knížákovo *Poznávání kamene* z roku 1977. „Po obřadném mytí následovalo důkladné seznámení se s dotyčným kamenem: hlazení, líbání, ale i vzájemné vyprávění si vlastního osudu.“ Vid' MORGANOVÁ, P., *Akční umění*, s. 76.

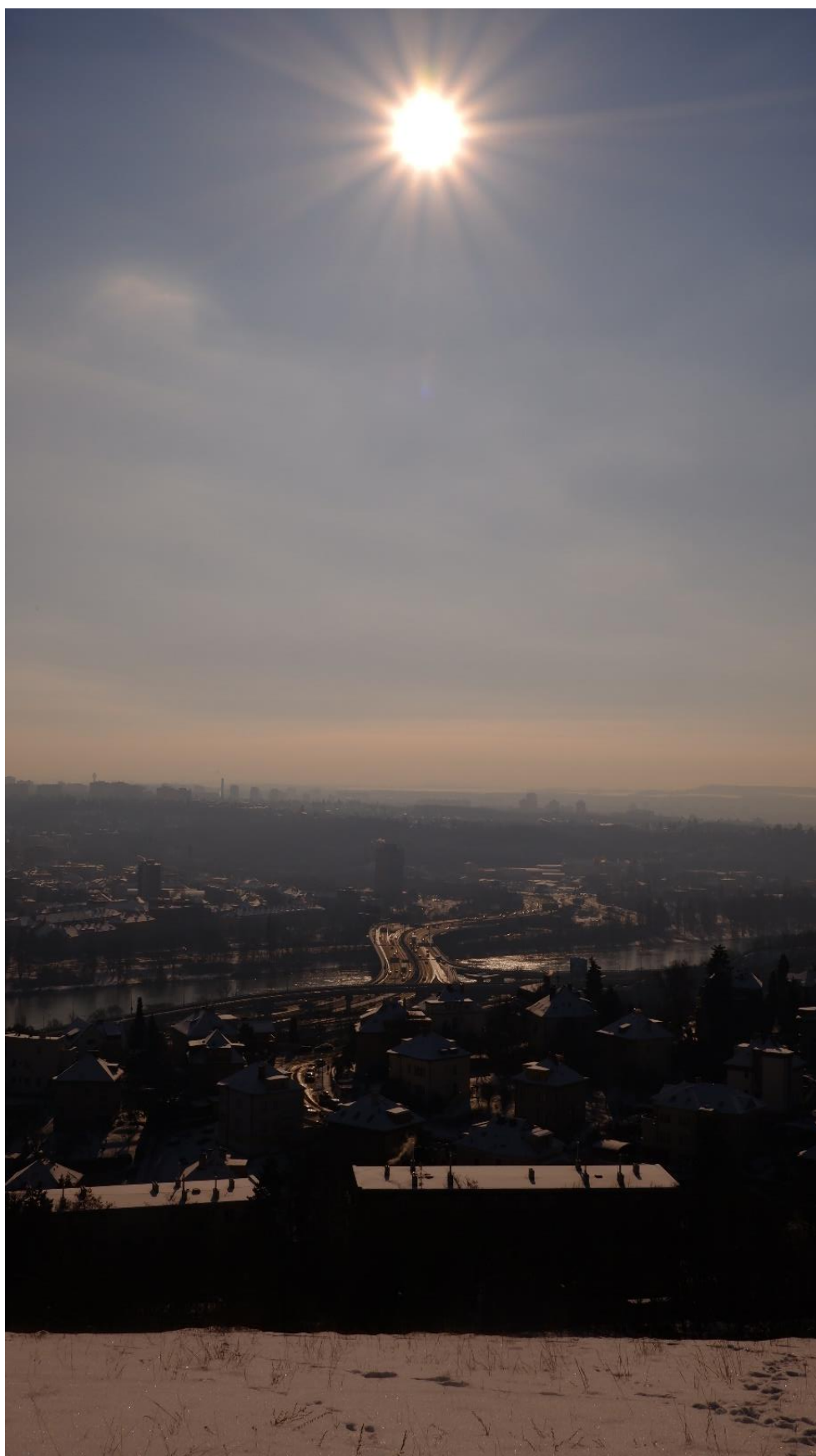
Keď divák prekročí vizuálnu hranicu horizontu, stretáva ďalšieho performeru, u ktorého plní poslednú výzvu – vkladá do jeho obedára náčrt toho, čomu „verí neochvejne aj keď to očiam nie je zrejmé“ a toho, „čo vidí na vlastné zornice a predsa veriť sa mu nechce, že to je“; a berie si z obedára chleba s maslom. Ak chce, dostáva od performeru čerstvú tureckú kávu z džezvy. Niekedy vzniká rozhovor, niekedy spoločné mlčanie. Performer ukazuje divákovi dve možnosti: cestu naspäť (cestička údolím k zastávke) a cestu ďalej (cesta kamkoľvek ďalej za horizont).

Obrázok 10

Obrázok 11

Obrázok 12

Obrázok 18

Obrázok 13

Obrázok 20

4.3.3 Zozbierané divácke zážitky

Najväčšou výzvou pre nás ako tvorcov bola nevyspytateľnosť v rôznorodom pochopení inštrukcií rôznymi divákmi. Pred „premiérou“ prechádzok sme mali niekoľko generákových (aj keď sme napokon vnímali všetky plnohodnotne) – a takmer každý divák nejakú inštrukciu pochopil presne naopak alebo ju celkom prehliadol, zopár ľudí sa nám v teréne vyslovene stratilo. Hľadali sme teda mieru v kvantite aj kvalite inštrukcií a pýtali sme sa sami seba, ako divákovi nechať na kopci slobodu a zároveň ho sprevádzať zážitkom, ktorý sme si pre neho prichystali. V konečnom dôsledku sme nazbierali veľa intenzívnych zážitkov s rôznymi (aj zmiešanými) pocitmi, ktoré tak trochu odpovedali stavu, v ktorom divák prišiel a do akej miery sa nám podarilo vytvoriť mu tranzitný tunel do pomalého, minimalistického a citlivého zážitku so sebou a s krajinou.

Niekoľko diváckych zážitkov:⁹¹

1. Divák prichádza na miesto, kde bohužiaľ kvôli technickým problémom ešte nie sú preňho nachystané inštrukcie. Stretáva sa tam s civilnými okoloidúcimi, ktorých považuje za súčasť „predstavenia“. Napriek tomu, že je mu vzápätí všetko vysvetlené performerom, ktorý vzápätí dorazil, zostáva divák v domnienke, že všetko, čo sa na mieste deje (arogantný muž, niekoľko túlavých psov a pod.) je súčasťou inscenovanej prechádzky. Číta tieto stretnutia ako symboly, ktoré si prepája so svojimi aktuálnymi myšlienkami, najrýchlejšou trasou kráča za horizont kopca, neotvorí si batoh s výbavičkou a teda využíva minimum z pozvaní, ktoré sme pre neho vytvorili. Celkovo si pochvaľuje silný zážitok.

2. Diváčka prichádza na miesto vo veľmi náročnom psychickom rozpoložení (úmrtie priateľky a niekoľko užitých práškov na upokojenie). Prvý vítajúci performer toto rozpoloženie žiaľ vôbec neidentifikuje a posieľa diváčku spolu s inštrukciami a výbavou na jej cestu na kopec. Tá však momentálne na niečo tak fyzicky náročné nemá vôbec chuť – napriek tomu cestu absolvuje. Na horizonte padá. Neskôr nám zdelí, že myslela, že tam možno zomrie.

3. Divák si na úpäti kopca vyberá svoju tému, s ktorou na kopec ide. Všetko čo sa okolo neho deje, všetko, čo si všimne vďaka ponuke zo zápisníku alebo aj bez nej číta v rámci svojej témy, ktorá preňho kopec predstavuje. Zo zážitku je nadšený a odnáša si so sebou

---

⁹¹ Všetky divácke výpovede sú parafrázované a anonymizované.

kameň, ktorý si uchováva doma. Ďakuje za liečivý zážitok.

4. Diváčka je zo začiatku sužovaná pocitom, že bude performermi sledovaná, po nejakom čase však pochopí, že je naozaj zanechaná sama so sebou a s kopcom. Toto poznanie ju odľahčí a začne si ho užívať. Každé zastavenie napriek chladnému počasiu prežíva približne dvakrát dlhšie, než priemerný divák. Odchádza s poďakovaním a so smiechom, že si na začiatku sama vytvorila domnienku, ktorá jej znemožňovala sa uvoľniť.

5. Divák na začiatku nenájde vstup na kopec, ktorý sme pre neho vytýčili. Vidí pred sebou strmú skalú a nemôže uveriť tomu, že vážne chceme, aby po nej liezol. Po prvotnom šoku sa postupne s kopcom zmieri. Cesta mu trvá dlhšie, azda aj preto, že je cudzinec a inštrukcie sú v češtine. Po záverečnej ponuke ísť za horizontom ďalej, sa niekoľko hodín pešo prechádza okolitou krajinou. Veľmi nás prosí o obrázok, na ktorom si nakreslil to, čo si predstavoval za horizontom. Hovorí o silnom zážitku s krajinou.

4.3.4 Jar: Kontemplácia, evaluácia a znovudefinovanie témy a formy

*„People have been always
afraid of the darkness.
But those, who live in the darkness
are people.“⁹²*

Na jar sme sa po kratšej tvorivej pauze stretli spolu s celým tímom „u Hladové zdi“ na Petříně. Bolo nám jasné, že vytvorenie scénickej prechádzky a prví diváci v „našom“ priestore boli pre nás mimoriadne dôležité udalosti. Dali našej tvorbe dôležitú spätnú väzbu a zároveň konkretizovali, respektíve po prvý raz scénicky artikulovali naše myšlienky návštevníkom Dívčích hradov. Cítili sme, že sa nám aspoň čiastočne podarilo (spolu)hrať s krajinou, mimo-l'udským aktérom našej performancie.

Zároveň sme ale cítili, že každému z členov tvorivého tímu tieto skúsenosti s divákmi na kopci priniesli konkrétne myšlienky (častokrát rôzne), ktoré bolo treba opätovne zjednotiť, aby fungovali pre spoločné dielo. Pýtali sme sa teda a každý odpovedal za seba: Čo si chceme zobrat' z prechádzky? Čo tvoríme? Aká je téma? Aká by mala byť forma? Zanecháme formu pre jedného diváka alebo sa vrátíme k performancii pre viac divákov?

---

⁹² Z textu postáv SOLE: *a Měsíc tančí*.

Alebo zachováme obe časti?

Po tomto stretnutí sme si znovudefinovali ciele projektu:

„Projekt si klade za cieľ hľadať špecifika divadelní tvorby v príměstské krajine. Zkoumáme možnosti spoluinscenování (souhry) umělých (divadelníky vytvořených) významů a významů přirozeně se v krajině vyskytujících. Objevujeme škálu přístupů divadla vznikajícího na specifickém místě a zároveň zkoumáme, jak je toto místo zpětně ovlivňováno naší tvorbou. Zajímají nás formy Landart (landtheatre), fyzikalita a antropologie krajiny (historie, mýty, rituály).“⁹³

„Zkoumáme možnosti, jakým způsobem akční umění ovlivňuje vnímání krajiny a přírody, ale i naopak jak krajina ovlivňuje divákovo vnímání akčního umění. Zaměřujeme se na krajinu príměstskou a její ostré i plynulé přechody z prostoru silně urbanizovaného do prostoru ponechaného přírodě. Cíle výzkumu:

- Ověřit za pomoci metod site-specific přístupu a tvůrčích metod umělecké tvorby tzv. živého umění (vycházejících z divadla, performance, akčního a participativního umění), jak divadelní komunikace může iniciovat proces objevování a intelektuálního a emocionálního spojení diváků s kvalitami území.
- Ověřit roli a principy práce tzv. mediátora či narátora místa, kterým může být umělec, herec, ale také divák.
- Vytvořit scénické procházky (scénického výšlapu) v zimním semestru (únor 2021) a site-specific performance v letním semestru (červen 2021) v lokalitě holého kopce nad zastávkou Praha-Žvahov (Dívčí hrady).
- Ověřit aplikovatelnost/opakovatelnost této metody na jiná území (domluvené rezidence v Pôtoni, Žďáři nad Sázavou, Komařicích) na základě výsledků site-specific projektů na Dívčích hradech.“⁹⁴

4.3.5 Rezidence: Iné krajiny, ktoré vstúpili do hry

V tejto fáze bol *SOLE* projekt pevne zomknutý s krajinou Dívčích hradov. A predsa nás v tíme lákali rezidence. Nedokázali sme si v Prahe plnej našich povinností nájsť sústredený viacdenný blok alebo sme potrebovali konfrontovať postavy a javy, ktoré sa tam zrodili aj s inými svetmi? Každopádne sa celý vytiažený tím sústredene stretol v *Divadle Pôtoň*

---

⁹³ Z interných materiálov tvorcov.

⁹⁴ Ibid.

v Bátovciach na Slovensku a potom opäť v *Rezi-dance v lese* v Komaňiciach.

Na skúšanie sme všade hľadali holý kopec. V Bátovciach sme našli umelý násyp vodnej priehrady a veľmi mierne stúpajúcu lúčku. V Komaňiciach to bola o niečo prudšia lúka, kde bol za chrbtami divákov les a za horizontom sa rozprestieralo pole. Všetky tieto lokácie boli pre nás inšpiratívne. Upozornili na kvality aj úskalia „nášho kopca“ na Dívčích hradoch, takže sme sa naň napokon vracali omnoho viac si uvedomujúc jeho špecifiká a hodnoty.

Dve krajiny v Bátovciach a jedna komaňická darovali *SOLE* okrem konkrétneho materiálu aj štruktúru, hudobnú a vizuálnu atmosféru. Okrem vyprofilovania zvukovej a scénografickej koncepcie sa tu spontánne zrodili napríklad aj postavy bouffonov, bouffonská procesia, improvizácia s nocou a krajinou, záverečné spočinutie na telách bouffonov či spoločné umytie zubov. Umožnili nám tiež spoznať, že hoci sa *SOLE* zrodilo na Dívčích hradoch a vždy bude s týmto miestom intenzívne spojené, postavy a príbehy, ktoré sa tu narodili, môžu ožiť aj v iných krajinách. Niektoré krajiny k nim môžu byť vládnejšie ako iné – v konečnom dôsledku im ale každá niečo nové na ich ceste daruje.

Na rezidenciách sa tiež ukotvil time-specific rozmer inscenácie: „Hľadali sme svet, kde prirodzene vnímame ináč, zapína sa iný spôsob vnímania. Za predpokladu, že žijeme v dobe a v spoločnosti, ktorá si vysvetľuje svet a seba vo svete prioritne cez rúcie, verí hlavne zmyslom a vedeckému poznaniu, sme hľadali podmienky, ktoré v ľuďoch naopak otvárajú imaginatívnosť, intuíciu, emotívnosť. Vzhľadom na naše predchádzajúce skúšanie u východu a západu Slnka sa nám javilo najvhodnejšie zvoliť za dva paralelné svety, medzi ktorými sa budeme pohybovať deň a noc. Deň, ktorý nám umožňuje používať náš dominantný zmysel - zrak - a vďaka nemu získavať jednoznačné informácie o svete okolo seba, činiť tak jasné pozorovania. To indukuje racionálne a vedecké vnímanie. Naopak noc, ktorá nám zrak berie, prináša nejednoznačnosť videného, čo vytvára priestor pre imagináciu, vzbudzuje intuíciu a prináša naliehavejšiu prítomnosť emócií. Preto sme každé predstavenie začínali so západom Slnka a vydávali sme sa na cestu zo svetla do tmy.“⁹⁵

„Prvými postavami sú tzv. výskumníci, resp. ladiči. Tí paralelný svet hľadajú priamo pred divákmi, snažia sa ho zachytiť, trafiť jeho frekvenciu, doslova ho naladiť. Túto prvú časť predstavenia voláme tiež patafyzikálna. Postavy pochádzajú ešte zo sveta dňa - sú

---

⁹⁵ Z interných materiálov tvorcov.

racionalí, vedeckí.“⁹⁶ V druhej časti ožívajú postavy z iného sveta, inšpirované bouffonmi divadelníka Jacquesa Lecoqa. „Sú to reprezentanti noci a temnoty, z ktorej i pochádzajú. Kňazi noci. Prichádzajú spoza horizontu, z neznáma. Ich telá [...] sú značne zdeformované a neľudské. [...] Oproti vedcom prichádzajú s hudbou a poéziou - plodmi noci, emócií.“⁹⁷ Poslednými postavami sú civilní herci, ktorí na záver sedia s ľuďmi v kruhu uprostred lesa pri čaji.

Obrázok 14

---

⁹⁶ MITRO, J., *Sole – facilitátorská rola dramaturga*.

⁹⁷ Ibid.

Obrázok 22

Obrázok 23

Obrázok 24

4.4 Druhé leto: *SOLE: a Měsíc tančí*

*„Look at the sky
and see the sky
look at the tree
and see the tree.
What a beautiful day,
what a beautiful day.“*⁹⁸

Aj pri tvorbe performancie pre viacerých divákov sme hľadali prostriedky, ktoré by nám umožnili divákovo scitlivenie voči krajine:

- **Pozvánka:** „Ďakujeme, že ste prijali pozvanie a spolu s ostatnými vybranými hosťami sa zúčastníte Udalosti. Myslite, prosím, na svoj komfort. [...] Ďakujeme Vám, Vaša účasť je vzácna a dôležitá.“
- **Zmena tempa:** pomalý začiatok – preladenie na vnímanie vecí, ktoré si bežne nevšimneme, keďže na to nemáme čas. Málo podnetov umožňuje akcentované vnímanie detailov - pretože niečo vnímať potrebujeme. „K zmene vnímania a teda i k vkročeniu do iného paralelného sveta nám slúžila i zmena tempa - spomalenie až meditatívnosť. [...] Dávkovanie podnetov je teda na pomery mestského života v Prahe značne pomalé.“⁹⁹
- **Telesnosť zážitku** s krajinou: **naklonená rovina, svetelná zmena**, pohyb po kamenistom prudkom teréne, ľahnutie si v tmavom lese.
- **Rituálnosť zážitku s krajinou:** kruh v lese s ľuďmi, mýtus – procesia, hudba, možnosť zostať tam ďalej a vytvárať si neformálny zážitok, ktorý môže mať divák individuálny, alebo ho zdieľa a potom je skupinový – môže sa rozhodnúť, či je sám za seba alebo súčasť skupiny.
- **Hudba** vytvára „soundtrack“ (atmosféru) ku chôdzi aj bytí na kopci – vnímanie priestoru je podporené hudbou.
- **Horizont** opäť vytvára napätie, očakávanie – čo je za horizontom? Na začiatku performerí ťahajú odtiaľ rúrku až k divákovi. V druhej polovici odtiaľ vychádzajú magické postavy.
- 1. akt ako **ladenie**

---

⁹⁸ Z textu postáv *SOLE: a Měsíc tančí*.

⁹⁹ MITRO, J., *Sole – facilitátorská rola dramaturga*.

- **Miznúca viditeľnosť:** postupné odoberanie dominantného ľudského zmyslu – postupné preladenie z racionálneho na emocionálne vnímanie.
- **Prestávka v „tichu“:** Uprostred dvoch „dejstiev“ (toho ešte za vidna a toho za tmy) je naozaj dlhá a predsa neslúži na „poken“ s ostatnými: Diváci sa počas nej zväčša spontánne otočia horizontu chrbtom a mestu čelom. A vnímajú. Zvuky, ruchy, ochladzovanie sa.
- **Mytologické vysvetlenie noci a tmy:** mytologické vs. faktografické vnímanie priestoru.
- **Participatívnosť:** Divák je aktívny.

4.4.1 Ako to bolo

Tentokrát sa už jedná o time-specific performanciu pre 15-tich až 20-tich pozvaných divákov, ktorá začína na vlakovej zastávke Praha-Žvahov. Jej prvá časť sa odohráva na dejisku scénickej prechádzky pre jedného diváka: strmom holom kopci nad zastávkou. V druhej sú diváci pozvaní preskúmať aj krajinu za horizontom.

„Inscenácia voľne nadväzuje na scénickú prechádzku. Ďalej objavujeme krajinu a jej potenciál spoluhráča a rozpracovávame tému paralelných svetov. [...] Inscenácia trvá približne hodinu a pol a okrem site-specific rozmeru pribúda ešte rozmer time-specific - inscenácia začína vždy so západom Slnka. Ako foyer nám slúži vlaková zastávka Praha-Žvahov. Tam režisérka a zároveň sprievodkyňa predáva divákovi základné inštrukcie a berie ich na svah, kde sa bude odohrávať prvá časť predstavenia.“¹⁰⁰

Diváci sa spolu s sprievodkyňou presúvajú na naklonenú rovinu kopca, kde sa umiestnia do „konštelácie lievika“. Takéto usporiadanie divákov umožňuje podobný zážitok (vizuálne i zvukovo) každému divákovi, zároveň ale podporuje predstavu, že poloha každého diváka i tvar všetkých divákov je dôležitý a prispieva k podareniu alebo nepodareniu celej akcie.

Dvaja výskumníci v celej prvej polovici nadväzujú spojenie s divákmi, s krajinou kamenitého kopca – no najmä s niečím (krajinou, postavou?), čo sa ukrýva za horizontom. Používajú všemožné prijímače a antény a ladia rôzne frekvencie, kým na všetkých prijímačoch nechytia zvuk podobný cvrlikaniu cvrčkov (alebo umývaniu zubov?). Až sa to podarí a aj posledná anténa chytí správnu frekvenciu, výskumníci miznú za horizontom

---

¹⁰⁰ MITRO, J., *Sole – facilitátorská rola dramaturga.*

a nechávajú divákov v očakávaní niečoho, čo sa má následne zhmotniť.

Prichádza na divadlo naozaj netradične dlhá „pauza“. Aktéri divákov opustili, avšak zanechali tu naladené rádiá, ktoré vytvárajú zvukové podnebie miesiace sa s hlukmi mesta (a čoraz viac v nich zanikajúce). V tejto časti sa diváci zachovávajú vždy inak – niekedy sa rozprávajú, zväčša však mlčia obrátia sa tvárou k mestu, ktoré sa medzičasom odelo do tmy a rozsvietilo milióny umelých svetiel. Zostal s nimi mimo-l'udský aktér. Krajina a mesto.

Po intermezze bez ľudských aktérov sa spoza horizontu nebadane začnú zvukovo i obrysmi vynárať dve postavy. Viditeľnosť už sa medzičasom výrazne premenila, vidíme skôr siluety než črty tváří. Postavy sú ľudské, ale nie tak úplne. Sú zdeformované, ich tvary sú kubistické, nafúknuté, geometrické. Prichádzajú veľmi pomaličky nižšie a nižšie, hrajú na dychové nástroje, smejú sa. V polke kopca sa zastavia, prednesú báseň a pozvú divákov ich nasledovať.

Diváci nasledujú postavy a pomaly sa im otvára krajina za horizontom. Je iná, tichšia, rozložitejšia, je už zahalená rúškom noci – aj keď viditeľnosť je vzhľadom na veľmi pomalý prechod stále dobrá. Táto procesia trvá dlhšie, než by sme čakali, až kým diváci nasledujú postavy do temného lesa. „V lese sa izolujeme od oblohy, tma zhustne, les je takmer nepriepustný. V tomto prostredí, kedy je ľuďom skoro celkom odobraný zrak, prichádzajú postavy s mýtom o vzniku noci a s rituálom, ktorý je potrebný spraviť, aby noc skutočne prišla. Spoločným rituálom divákov a hercov nie je nič iné ako umývanie zubov.“¹⁰¹ Diváci si spolu s postavami rituálne umyjú zuby a takto symbolicky opäť privolajú Lunu. Postavy sa s nimi rozlúčia a odchádzajú „spat“, na svojich telách (kostýmoch) ustelú divákovi. Sú to totiž najmä karimatky, vankúše a deky. Herci ponúknu divákovi posadiť sa alebo si ľahnúť. Čo sa stane ďalej – to je už len na atmosfére a chuti divákov.

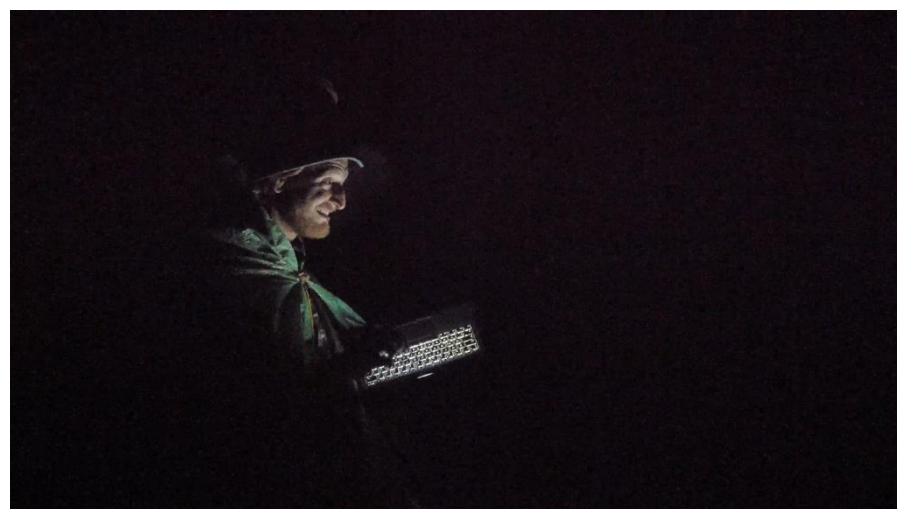
¹⁰¹ MITRO, J., *Sole – facilitátorská rola dramaturga*

Obrázok 25

Obrázok 26

Obrázok 27

Obrázok 28

Obrázok 29

4.4.2 Zozbierané divácke zážitky¹⁰²

„Absolventské divadelní site specific představení na překrásném místě kolem Dívčích hradů, jež začalo se západem slunce. Snový, mystický a hluboce rituální zážitek. Těžko uchopitelné a ještě hůře popsatelné toulání se mezi vrstvami pocitů, různými světy a paralelními realitami se zakončením v kruhu uprostřed temného lesa. Intenzivní. Skvělé. Děkujeme!“

„*SOLE* ma vytrhlo zo zaužívaného vnímania priestoru a času. Odkedy som ho videl, tak si naň vždy spomeniem, keď idem okolo Dívčích hradov. Úplne to zhmotnilo magickosť toho miesta.“

„Zažila jsem něco vesmírného, nesrovnatelného s jakoukoliv předchozí diváckou zkušeností. Zůstaly mi různé obrazy, různé emoce. Nejsilnějším obrazem pro mě bylo sledování blížících se podivných postav v první části inscenace. Člověk většinou kopec vyleze, nezastaví se na něm a už vůbec nemá šanci sledovat zprostřed kopce pomalu se blížící postavu. Tam jsem si uvědomila, že dostávám nový pohled na krajinu z nového úhlu. Taky mě moc bavilo mít krajinu propojenou s těmi zvuky.“

Zanechalo to ve mně kromě okouzlení i pár nepříjemných pocitů, třeba když nás ve druhé části okřikl jeden spoludivák, že si svítíme. Přišlo mi to okřiknutí nespravedlivé, protože divák není předem varován, že ten den bude překonávat svoje hranice (ať už stáním půl hodiny na svahu nebo kráčením ve tmě, kdy nevidí, kam šlape, nebo jestli mu něco nevypíchne oko). Tohle představení překračuje zkušenosti i alternativního diváka (alternativní divák ví, že se představení může odehrávat i v přírodě, a že tam nemusí chodit v kvádru, ale už netuší, že půjde mimo značené cesty a že místo sandálů či tenisek by se mu hodily boty se zpevněným kotníkem). Takže ve mně zůstává i rozčarování, které se mi pojí s nerespektováním handicapů a s individualismem - „my silní a mladí si to užijeme a slabší, ať si pomůžou sami“ anebo prostě jen s nerespektováním volby diváka, do čeho chce a nechce jít a jak si to chce prožít. Nemyslím si, že by ve mně tyhle emoce vyvolala inscenace, ale spíš ta atmosféra s konkrétními diváky.“

„Přišlo mi hodně působivé místo, na kterém se *Sole* odehrává — kus přírody obklopené městem, trochu jako člověk ve světě. Byl to pro mě čas se zklidnit, neočekávat, jen pozorovat a vnímat to, co běžně přecházím. Někdy to bylo trochu nepříjemné — být tady a teď, asi jako, když člověk chce meditovat a furt ho něco napadá. Zůstává ve mně pohyb

---

¹⁰² Divácke výpovede sú citované, ale anonymizované.

dlouhých stébel trávy, který se kymácely ve větru, obraz performerů vynořujících se z kopce, společná cesta loukou a pohled na rudé město. A taky pocit nějakého kolektivního bytí v přírodě, to vlastně hodně ta poslední část mi teď něčím evokuje letní tábory a stezky odvahy :-)) a hodně lehkosti ve mně z toho zůstalo.“

„Mám vzpomínku na zajímavý večer a marně se snažím dopátrat, jak to přesně bylo. [...] Rozhodně jsem žádný podobný zážitek spojení umění, filosofie a přírody dosud nezažila.“

„Vzhledem k tomu, že jsme ze Žvahova, bereme „Dívčáky“ jako svůj rajón a dá se říct, že to na kopci dobře známe a vychutnáváme si tam relativní klid uprostřed velkoměsta. Představení bylo pro mne zajímavým zážitkem, kdy jsem vnímal ta místa trochu jinak, možná osobněji (trochu se „strachem“ z neznámého v úvodní části a pak s radostí a „nadějí“ při závěrečném posezení v lesíku). Pokaždé, když si na to vzpomenu, mi to trochu připadá jako reálný příběh spíše než divadelní představení. Zážitkem také byla cesta z kopce dolů již za tmy s ostatními „hosty“.“

4.4.3 Evaluácia

„Páči sa mi, ako z tohto miesta postupne vytvárate mýtické miesto. Už to tu pre mňa nikdy nebude také, ako predtým. Budem tu vždy očakávať nejakú mágiu, nejaký malý zázrak.“ Hoci nás táto veta od diváka scénickej prechádzky aj skupinovej performancie na Dívčích hradoch veľmi potešila, uvedomujeme si, že sme si vybrali miesto, ktoré je naplnené silnými významami aj samo o sebe. A to nielen v našich časoch, kedy predstavuje únik z pulzujúceho ruchu veľkomesta uprostred veľkomesta samotného. Ak aj opomenieme legendy, ktoré hovoria o veľkej sláve tohto miesta, nemôžeme opomenúť archeologické nálezy, ktoré potvrdzujú, že sa v týchto miestach nachádzalo hradisko.¹⁰³

Ostatne, môžem sa priznať aj k tomu, že ma raz poučil miestny dobrodruh, že sa tu nachádza posledný kameň, ktorý v týchto miestach vztýčili ešte Kelti, pretože sa tu pretínajú dračie žily. Každopádne – človek tejto náhornej plošine prikladal významy v rôznych časoch – v tomto smere sme sa teda nevydali náročnejšou cestou, ktorá by mala divákovi pomôcť sprostredkovať významy inak celkom vágneho miesta. Viacerí naši diváci však Dívčí hrady buď nepoznali vôbec, alebo toto miesto vnímali najmä ako romantickú vyhlíadku pre prechádzky zamilovaných párov než miesto, ktoré by mohlo byť bližšie

---

¹⁰³ Vid' napr. Dívčí hrady - výšinné sídlisko a zaniklý hrádek [online].

k bohom, k nadľudským magickým silám.

Významným spoluhráčom (spoluhercom) sú v celom našom „špíle“ okrem samotnej krajiny aj diváci. Diváci vytvárajú atmosféru večera, sú spolutvorcami nálady, vytvárajú príjemné aj nepríjemné momenty a interakcie medzi sebou navzájom. Aktuálne v tíme *SOLE* uvažujeme nad uchopením priestoru, ktorý vzniká po „odohraní“ inscenácie v lese a v tme, kde sa tvorcovia a herci ocitnú v jednom kruhu s divákmi. Niektorí diváci pomaly odchádzajú, niektorí však zostávajú a rozprávajú, ale aj mlčia. Niektorí dokonca zaspí.

Čo sa má stať v tomto momente? Rodí sa zvláštna dynamika medzi divákmi a tvorcami, kedy už vlastne nie je nič na programe, a menia sa tak role diváka a tvorcu, približujú sa k sebe. Ako zdieľať tento prázdny moment, prázdny priestor? Zváža to zaplniť tento priestor spätnou väzbou, pretože inscenácia je to, čo máme všetci prítomní spoločné, o čom sa vieme rozprávať. Je to ale to, čo chceme? Aké rôzne podoby môže ešte tento programovo prázdny priestor nadobudnúť? Ako sa po spoločnom zážitku v krajine stretnúť iba v tichu? A predovšetkým - ako zodpovedne uchopiť nielen v týchto rozhovoroch, ale aj v rámci rolí sprievodcov v krajine rolu autority a organicky (badane či nebadane) ponúknuť túto rolu aj divákovi?

Za jeden z najväčších úspechov našej tvorby považujem spätné väzby, ktoré nám potvrdili, že niektorí naši diváci si vytiahli zo zážitku zo *SOLE* návod, ako sa vzťahovať aj k iným krajinám. A ako najväčšiu výzvu vnímam prevedenie ľudí zo zhonu všedného dňa do pokojného zážitku a ich sprevádzanie krajinou, ktoré im poskytne prežitie výnimočného zážitku (či už osamote alebo v skupine), umožní im cítiť sa v otvorenom priestore bezpečne a zároveň im nevezme ich slobodu nadbytkom inštrukcií.

Záver

Krajina odjakživa znamenala pre človeka mnoho. Jej spektakulárnosť, kozmickosť aj rituálnosť mu pomáhali ukotviť svoju existenciu v nekonečne rozprestretom a rozpínajúcom sa vesmíre. Súčasný človek však kontakt s fyzickými krajinami stráca, stráca pochopenie hodnôt týchto krajín a s ním aj vlastnej hodnoty. Človek, ktorý sa nevie identifikovať s miestami, ktoré ho obklopujú, rezignuje na ochranu týchto miest a krajín pre ďalšie generácie.

Výskum tvorby nášho absolventského projektu *SOLE*, ale aj ďalších performatívnych akcií v krajine, mi pomohol zodpovedať otázky, ktoré som si kládla v úvode tejto práce, a síce: **Môže divadlo¹⁰⁴ pomáhať človeku pocítiť významy ukotvené v krajine? A akými prostriedkami to dosahuje?**

Na prvú otázku môžem odpovedať áno nielen na základe mojej vlastnej diváckej skúsenosti, ale aj prostredníctvom analýzy výpovedí divákov iných performatívnych akcií umiestnených v krajine - diel land-artistov z podkapitoly 2.2, troch projektov z kapitoly 3 a v neposlednom rade scénickej prechádzky pre jedného diváka *SOLE: sám podešev a Slunce* a performancie pre 15-tich divákov *SOLE: a Měsíc tančí*. „Všichni, kdo se takových výletů či procházek zúčastnili, potvrzují, že si při nich okolní svět uvědomovali zcela jinak, že přírodní jevy vnímali intenzivněji a soustředěněji než obvykle.“¹⁰⁵

Akými prostriedkami umenie toto scitlivenie človeka ku krajine dosahuje? Za veľmi dôležitý považujem špecifický spôsob, akým umenie dokáže komunikovať s divákom. Na rozdiel od prírodných vied alebo histórie, ktoré významy jednotlivých miest komunikujú cez fakty, umelci pracujú aj s inými druhmi rozprávania. Hovoria cez metaforu, cez zážitok, vytvárajú priestor pre osobnú skúsenosť s rituálnou silou miesta, ktorú si každý divák môže pocítiť „na vlastnej koži“ – tu a teraz. Ponúkajú rituálny, spirituálny a zmyslový zážitok. Pomôžu divákovi pocítiť to, čo v krajine vidí, ale aj to, čo by v nej mohol vidieť. „SOLE ma vytrhlo zo zaužívaného vnímania priestoru a času. Odkedy som ho videl, tak si naň vždy spomeniem, keď idem okolo Dívčích hradov. Úplne to zhmotnilo magickosť toho miesta.“

Vďaka rozboru jednotlivých tvorivých procesov som pochopila, akú dôležitú rolu tu zohráva

---

¹⁰⁴ Ako „divadlo v krajine“ som v tejto práci označovala nielen divadelné, ale aj akčné umenie častokrát na pomedzí výtvarného a performatívneho umenia.

¹⁰⁵ ZHOŘ, I., *Proměny soudobého výtvarného umění*, s. 97.

dramaturgia divákovho vnímania a vytvorenie tranzitného tunelu - preladenie z každodenného vnímania krajiny len ako súčtu vecí, ktoré nás obklopujú, do scitliveného vnímania – prostredníctvom vychýlenia všednodennej reality, vytvorenia akéhosi sviatku, oslavy krajiny. Toto **scitlivenie divákovho vnímania** sa nám - ale aj iným tvorcom - podarilo prostredníctvom výnimočného časopriestorového rámcu. Určením špecifickej krajinej kompozície a času, ktorý tu má divák stráviť, sa nám podarilo **minimalizovať podnety a monumentalizovať detail**. „Byl to pro mě čas se zklidnit, neočekávat, jen pozorovat a vnímat to, co běžně přecházím.“¹⁰⁶

Za veľmi funkčné tiež považujem dôraz na **iné ako racionálne vnímanie udalostí, v ktorom je človek a jeho myšlienky stredobodom vlastného vesmíru**. Pripomenutie fyzikality a telesnosti, pocitového vnímania, ale aj potreby rituálov, mágie, starých mýtov a príbehov, ktoré nám pomáhajú vnímať svoju existenciu ako plnovýznamnú a pomáhajú nám prepojiť sa s minulosťou ľudského rodu a s našim „miestom“ vo svete.

Za najzásadnejšie svoje zistenie ale považujem, že performatívne zásahy v krajine pomáhajú divákovi (a to divákovi osloveným aj náhodným okoloidúcim) lepšie sa identifikovať s miestom svojho dejiska tým, že **artikuluju medzi človekom a krajinou vzťah**. Vzťah vytvára väzbu a lieči. Lieči človeka a lieči aj krajinu. Človek, ktorý má ku krajine vzťah sa totiž o svojej krajine stará. Má potenciál stať sa uvedomelým občanom, ktorý vníma pestré hodnoty svojich miest a angažuje sa v procese ich ochrany, regenerácie aj citlivého dopĺňania. Čím pomáha tvoriť a uchovávať hodnotné miesta, hodnotné krajiny pre ďalších ľudí.

Takýmto spôsobom môže divadlo v krajine poskytnúť divákovi **návod, ako sa vzťahovať aj k iným miestam a krajinám vo svojom okolí**, stať sa ich aktívnym a vedomým pozorovateľom a pripomenúť si, že tieto „zrozumiteľné“ miesta vo svojom živote potrebuje. „Porozumět a proniknout, své pochopení nějakým způsobem vyjádřit a dospět pomocí své představy k ucelenému a srozumitelnému: to je cesta, jak poznat sebe sama prostřednictvím místa. Právě umění může být jakýmsi převaděčem na této cestě.“¹⁰⁷

---

¹⁰⁶ Vyjadrenie diváčky *SOLE: a Měsíc tančí*.

¹⁰⁷ VÁCLAVOVÁ, D., K literatuře o místě a prostoru, s. 142.

Bibliografia

- AUTORSKÝ KOLEKTIV. Socioekonomická studie pro založení příměstského parku Soutok, Praha: Souhrnná výzkumná zpráva. *iprapraha.cz* [online]. 30.11.2016 [cit. 11.8.2022]. Dostupné z WWW: <https://iprapraha.cz/uploads/assets/dokumenty/kpp/soutok/souhranna_vyzkumna_%20zprava_soutok_final.pdf>
- CÍLEK, Václav. *Makom: Kniha míst*. Druhé, doplněné vydání. Praha: Dokořán, 2009. ISBN 978-80-7363-120-8.
- Circulum. *umenipromesto.eu* [online]. [cit. 11.8.2022]. Dostupné z WWW: <<https://umenipromesto.eu/prispevky/6-circulum>>
- Dívčí hrady a přírodní památka Ctirad v Praze. *kudyznudy.cz* [online]. [cit. 11.8.2022]. Dostupné z WWW: <<https://www.kudyznudy.cz/aktivity/divci-hrady-a-prirodni-pamatka-ctirad>>
- Dívčí hrady - výšinné sídliště a zaniklý hrádek. *arheopraha.cz* [online]. [cit. 11.8.2022]. Dostupné z WWW: <<https://www.arheopraha.cz/divci-hrady-vysinne-sidliste-a-zanikly-hradek/>>
- FANTA, Josef. Krajina: I. Přírodní, historický a společenský rámeček. *Živa* [online]. 2011, č. 1 [cit. 11.8.2022], s. 23-26. Dostupné z WWW: <<https://ziva.avcr.cz/files/ziva/pdf/krajina-i-prirodni-historicky-a-spolecensky-ramec.pdf>>
- FOUCAULT, Michel. *Sen a obraznost* [online]. Liberec: Dauphin, 1995 [cit. 11.8.2022]. ISBN:80-901842-1-9. Dostupné z WWW: <https://monoskop.org/images/6/64/Foucault_Michel_Sen_a_obraznost.pdf>
- HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich. *Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte: Kap. Geographische Grundlagen der Weltgeschichte*. In NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: Krajina, místo, architektura*. 2. vydání. Praha: Dokořán, 2010, s. 168. ISBN 978-80-7363-303-5.
- CHUČHLÍKOVÁ, Ida. 01/11/2020. *circulum2020.tumblr.com* [online]. [cit. 11.8.2022]. Dostupné z WWW: <<https://circulum2020.tumblr.com/>>
- IDA CHUČHLÍKOVÁ, ANDREA GAMBA: PŘÍBĚHY MOTOLSKÉ SKLÁDKY. *ctyridny.cz* [online]. [cit. 11.8.2022]. Dostupné z WWW: <<https://ctyridny.cz/program-2021/marie-foltynova-ida-chuchlikova-a-andrea-gamba-vendulka-prchalova-a-adam-berger-convict/>>
- MITRO, Juraj. *SOLE – facilitátorská rola dramaturga*. Praha: Akademie múzických umění v Praze, Divadelní fakulta, Katedra alternativního a loutkového divadla,

2022. Vedúca diplomovej práce doc. MgA. Sodja Zupanc-Lotker, Ph.D.
- MORGANOVÁ, Pavlína. *Akční umění*. 2. doplněné vydání. Olomouc: Nakladatelství J. Vacl, 2009. ISBN 978-80-904149-1-4.
  - NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: Krajina, místo, architektura*. 2. vydání. Praha: Dokořán, 2010. ISBN 978-80-7363-303-5.
  - RILKE, Rainer Maria, *Obrazy a elegie*. Praha: 1974. In NORBERG-SCHULZ, Christian. *Genius loci: Krajina, místo, architektura*. 2. vydání. Praha: Dokořán, 2010, s. 6. ISBN 978-80-7363-303-5.
  - SÁDLO, Jiří et al. *Krajina a revoluce: Významné přelomy ve vývoji kulturní krajiny českých zemí*. Praha: Malá Skála, 2005. ISBN 80-86776-02-6.
  - Soutok: Detailnější popis projektu. *iprpraha.cz* [online]. [cit. 11.8.2022]. Dostupné z WWW: <<https://iprpraha.cz/projekt/9/soutok>>
  - Soutok: Příměstský park. *iprpraha.cz* [online]. [cit. 11.8.2022]. Dostupné z WWW: <<https://iprpraha.cz/projekt/9/soutok>>
  - STRAUS, Erwin, *Vom Sinn der Sinne*. 2. vyd. Berlin: 1956. In FOUCAULT, Michel. *Sen a obraznost* [online]. Liberec: Dauphin, 1995, s. 46 [cit. 11.8.2022]. ISBN:80-901842-1-9. Dostupné z WWW: <https://monoskop.org/images/6/64/Foucault_Michel_Sen_a_obraznost.pdf>
  - ŠÁRKOS. Motolská skládka obsahuje nebezpečný odpad a nikdo tam nesmí. Na revitalizaci ale Praha 5 nemá peníze. *nasregion.cz* [online]. 10.1.2018 [cit. 11.8.2022]. Dostupné z WWW: <<https://nasregion.cz/motolska-skladka-obshuje-nebezpecny-odpad-a-nikdo-tam-nesmi-na-revitalizaci-ale-praha-5-nema-penize-20528/>>
  - ŠVANTNER, František. *Nevesta hôl'*. In František Švantner – Nevesta Hôl'. *referaty.aktuality.sk* [online]. [cit. 11.8.2022]. Dostupné z WWW: <<https://referaty.aktuality.sk/frantisek-svantner-nevesta-hol/referat-1928>>
  - VÁCLAVOVÁ, Denisa. K literatuře o místě a prostoru. *Disk* [online]. 2006, č.16 [cit. 11.8.2022], s. 138-142. Dostupné z WWW: <https://edicedisk.amu.cz/wp-content/uploads/2017/12/Disk_16.pdf>
  - VÁCLAVOVÁ, Denisa. Místa činu. *A2* [online]. 2006, č.11 [cit. 11.8.2022]. Dostupné z WWW: <<https://www.advojka.cz/archiv/2006/11/mista-cinu>>
  - Vnitroměsto. *pomezi.com* [online]. [cit. 11.8.2022]. Dostupné z WWW: <<https://pomezi.com/projekt/vnitromesto>>
  - ZHOŘ, Igor. *Proměny soudobého výtvarného umění*. Praha: Statní pedagogické nakladatelství, 1992. In MORGANOVÁ, Pavlína. *Akční umění*. 2. doplněné vydání. Olomouc: Nakladatelství J. Vacl, 2009, s. 66. ISBN 978-80-904149-1-4.